

- adoptarea Legii cu privire la management și elaborarea mecanismului de realizare a ei, care ar prevedea răspundere administrativă și penală a persoanelor cu funcții de răspundere pentru neachitarea impozitelor și altor datorii față de stat.

Măsurile administrative ar include:

- crearea unui organ de supraveghere al lucrului organelor fiscale, delimitarea strictă a funcțiilor organelor de control;
- crearea unui organ unic, investit cu funcții și drepturi suficiente de combatere a evaziunii fiscale, inclusiv cu dreptul de anchetă și aplicare a sancțiunilor administrative și care ar promova o politică unică referitoare la investigarea, depista și penalizarea persoanelor ce încalcă disciplina financiară;
- ridicarea prestigiului, a nivelului de calificare și a stimulării lucrului colaboratorilor organelor de control fiscal;
- asigurarea transparenței și a accesului liber al maselor largi de populație la hotărârile adoptate de către funcționarii de stat care ar putea fi o măsură eficientă în combatere a corupției.

Măsurile educaționale :

- pregătirea unui program educațional orientat spre explicarea consecințelor evaziunilor fiscale asupra bunăstării populației, educând o atitudine negativă față de fenomenul în cauză.
- pregătirea psihologică a agenților economici prin toate căile informaționale posibile (mas-media) pentru efectuarea controlului mai sever de către organele fiscale, explicând efectele pozitive așteptate de la o astfel de măsură, inclusiv posibila scădere a poverii fiscale.

Înființarea acestor măsuri ar fi primul pas în combaterea fenomenului parazitar numit “evaziune fiscală” și ar permite rezolvarea problemei deficitului bugetar, datoriilor externe, tranziției economiei la o treaptă mai civilizată, mai stabilă, mai atractivă pentru organizațiile internaționale și pentru investitorii potențiali.

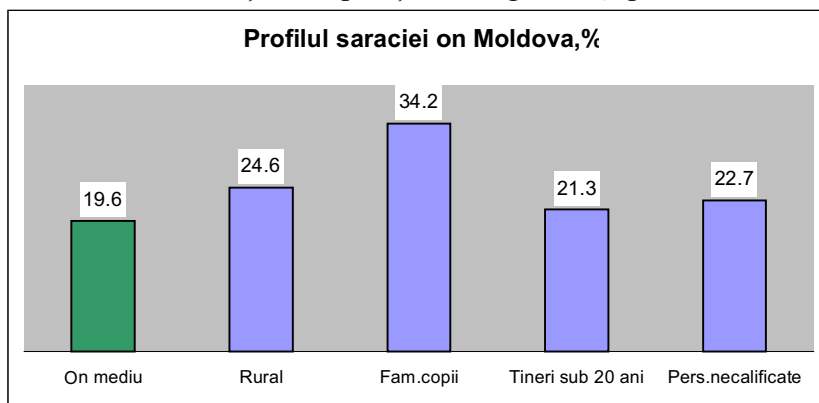
CAPITOLUL 4. DEZVOLTAREA SOCIALĂ

Analiza situației curente

Evoluția sferei sociale din ultima vreme (a.1997 și primul semestru al a.1998) confirmă tendința înrăutățirii dramatice a situației în acest sector. Măsurile anti-criză ale Guvernului și corectarea bugetului pe anul 1998 (iulie 1998) vor avea cu siguranță un impact dramatic asupra standardelor de viață ale populației. Creșterea galopantă a datoriilor la pensii și salarii, însoțită de erodarea veniturilor reale a populației și extinderea șomajului latent, amplifică sărăcia și insecuritatea oamenilor în ziua de mâine, sporind considerabil povara costurilor sociale. Deși menținerea stabilizării macrofinanciare (obiectiv major al Guvernului pe perioada analizată) a influențat pozitiv procesele monetariste, starea precară a finanțelor publice a exercitat impact advers asupra programelor de protecție socială a populației. Confruntându-se cu constrângeri fiscale severe, guvernul nu a reușit să asigure o acoperire financiară adecvată cheltuielilor sociale. Ca urmare, discrepanța dintre posibilitățile financiare ale statului și angajamentele lui sociale s-au lărgit considerabil. Către mijlocul anului 1998 finanțele sociale s-au pomenit într-o criză acută, care pune în pericol soarta de mai departe a sferei sociale. Plus la aceasta, caracterul universal al schemelor de protecție socială și dispersia largă a indemnizațiilor au diminuat substanțial valoarea lor reală. Drept rezultat, eficiența programelor sociale este mizerabilă, iar riscul vulnerabilității – extrem de amenințător.

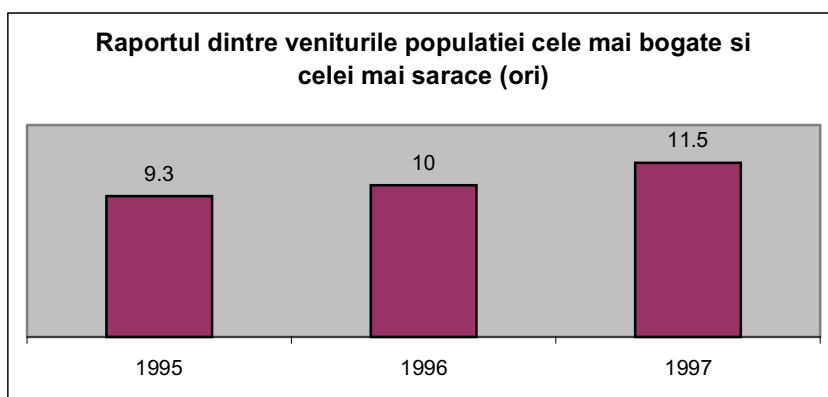
Fiind tratat ca o derivată secundară a economiei, sectorul social involuntar a fost tergiversat în reformarea sa. Structura beneficiilor sociale și condițiile de eligibilitate în marea lor majoritate rămân a fi acele, moștenite din vechiul sistem economic. În afară de aceasta, cadrul

legislativ este învechit, frustrând activitatea lucrătorilor sociali. Modificările efectuate pe parcursul ultimilor șapte ani sunt superficiale și adesea contravin cerințelor economiei de piață. De aceea solvabilitatea programelor sociale este joasă, afectând în modul cel mai serios cheltuielile publice. Și ca efect – înrăutățirea considerabilă a principalilor parametri sociali, cum ar fi nivelul de trai, calitatea sănătății, compoziția demografică și plasarea în câmpul muncii.

Calitatea vieții ca exponent al performanțelor sferei sociale a diminuat considerabil pe perioada raportată. Efectul cumulativ al declinului standardelor de trai se manifestă în *extinderea sărăciei*. În termeni macroeconomici aceasta se reflectă în valoarea mică a PIB pe cap de locuitor. Conform unor estimări ale Băncii Mondiale, în mediu la un locuitor în Moldova revin 115 dolari SUA (ajustați la Paritatea Puterii de Cumpărare). Acesta este unul din cei mai mici indicatori înregistrați în cele 28 de state în tranziție. În termeni microeconomici sărăcia se exprimă prin înrăutățirea dramatică a viabilității bugetului personal (familiar) de a acoperi necesitățile vitale. Deși nu există încă o cuantificare oficială a pragului sărăciei în republică, totuși drept scală preliminară pot servi estimările obținute în urma Sondajului bugetelor gospodăriilor casnice. Conform lui aproape o cincime din populație are venitul mediu lunar sub 64 lei (calificat drept prag al sărăciei). Pe parcursul anului 1997 pragul sărăciei a crescut cu 13 procente, cuprinzând în orbita sa noi grupuri sociale. Din punct de vedere al politicilor macroeconomice acesta ilustrează necesitatea realocării mijloacelor bugetare pentru combaterea sărăciei, care se estimează la circa 7 procente din PIB.

Profilul sărăciei are un colorit specific Moldovei și derivă din insolvabilitatea finanțelor publice. Evidențele empirice arată, că persoanele din localitățile rurale, familiile cu copii, muncitorii necalificați și bătrânii solitari sunt grupurile cele mai des amenințate de pericolul sărăciei. Toate aceste grupuri sociale depășesc cu mult mediana republicană a sărăciei (19.6%). În particular, s-a dovedit, că prezența copiilor este cel mai strâns corelată la probabilitatea de a fi afectat de sărăcie. Astfel, fiecare a treia familie cu copii se află în sărăcie, de vreme ce familiile fără copii au rata sărăciei doar de 13.5%. Estimările arată de asemenea, că sărăcia este mai adâncă și mai severă în localitățile rurale, la muncitorii necalificați și tinerii sub 20 ani. Drept rezultat putem concluziona, că sărăcia va avansa mai intens în mediul grupurilor vulnerabile

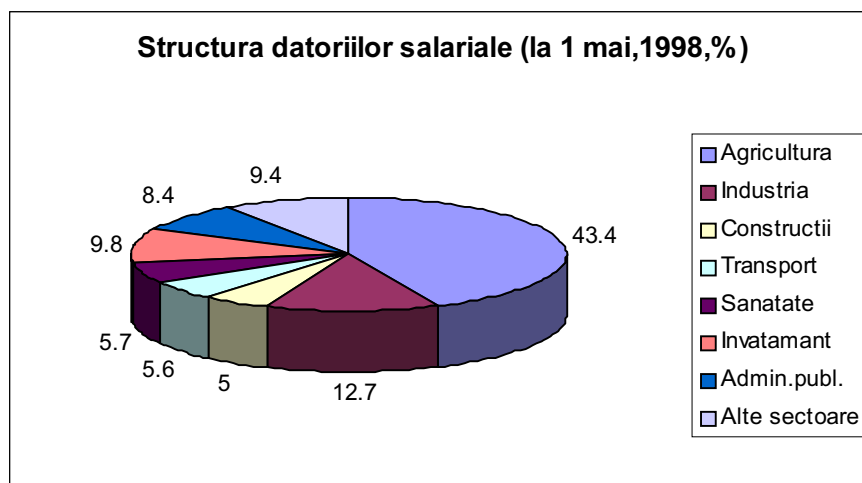
expuse mai sus, formând așa numitele “pungi de sărăcie”. Această tendință va exercita impacturi serioase asupra politicilor de asistență socială, solicitând din partea guvernului acțiuni urgente de localizare și alinare a acestui fenomen.

Ca derivată a sărăciei rezultă și *diferențierea populației după venituri*. Coeficientul gini care estimează gradul de distribuire a veniturilor populației este de 0.44. Acest indice sugerează, că veniturile și cheltuielile populației sunt repartizate destul de neuniform. Magnitudinea dispersiei bunăstării este extrem de largă și constituie 1:11.5. O simplă extrapolare a situației în cauză ne dezvăluie tendința concentrării averii la un grup relativ mic al populației. Drept confirmare pot servi rezultatele Sondajului gospodăriilor casnice, care atestă că, jumătate din venitul global ale populației este deținut de către 1/5 din populație. Pătura cea mai săracă (20% din populație) dispune doar de 4.3 procente din venituri. Analiza mai minuțioasă a stratificării sociale ne arată, ca nivelul veniturilor variază destul de pronunțat în funcție de locul de trai. Către mijlocul anului 1998 discrepanța dintre veniturile orașenilor și a sătenilor constituia 62%, majorându-se de aproape 2 ori în comparație cu anul trecut. Merită de menționat faptul, că decalajul în nivelul venitului este mai accentuat la persoanele situate în partea de jos a ratei bunăstării, devenind mai uniform la grupurile cu venituri mai înalte.

Modificarea veniturilor s-a manifestat sub influența diminuării consistente a componentei de numerar și aprofundării stratificării sociale a populației. Aceasta reflectă criza finanțelor publice în ansamblu și a sistemului de remunerare, în particular. Ca urmare s-a aprofundat diferențierea remunerării muncii pe ramuri și a achitărilor în natură. De aceea veniturile populației constituie în prezent doar 60% din acele înregistrate la momentul introducerii valutei naționale - a.1993.

Componenta funcțională a veniturilor populației relevă tendința scăderii continue a ponderii salariului în venitul global al populației: de la 74.5% la momentul introducerii valutei naționale în a.1993, până la 33.1% către mijlocul a.1998. Parțial aceste schimbări reflectă problema creșterii datoriilor la salarii și acuratețea datelor furnizate. Însă e adevărat și faptul, că o bună parte din salarii sunt achitate în natură și de obicei nu sunt contabilizate. Plus la aceasta estimările efectuate nu pot "sesiza" veniturile câștigate în sectorul neformal și economia tenebră. În acest sens putem concluziona, că ponderea salariului este oarecum subestimată, însă aceasta nu schimbă tabloul veniturilor în ansamblu. Configurația veniturilor arată, că sursele private de câștig capătă o semnificație tot mai mare în crearea bunăstării personale. Astfel încasările de la proprietatea imobiliară, tranzacții financiare, inclusiv cu valută străină și activități intermediare constituie mai bine de 1/3 din venitul global. Acesta este un semnal pozitiv în evoluția compoziției veniturilor personale, însă în același timp atenționează necesitatea contabilizării lor oficiale. Deși transferurile sociale (indemnizații, pensii și compensații) ocupă o pondere nesemnificativă în bugetul familiilor (14.8 %), totuși ele sunt importante pentru persoanele din localitățile urbane. Pentru această categorie de populație venitul din beneficiile sociale deține locul trei în structura globală a bunăstării personale. Relativ mici rămân a fi în continuare veniturile provenite din activitățile individuale și de antreprenoriat - doar 5.5%. Aceasta atestă fenomenul subestimării (ascunderii) veniturilor reale obținute, cât și a barierelor existente în dezvoltarea acestui gen de activitate.

Perturbațiile ce au loc în structura veniturilor personale sunt condiționate preponderent de incidența următorilor doi factori: neachitarea salariilor la timp și ponderea mare a plăților în natură. *Problema datoriilor salariale* reflectă

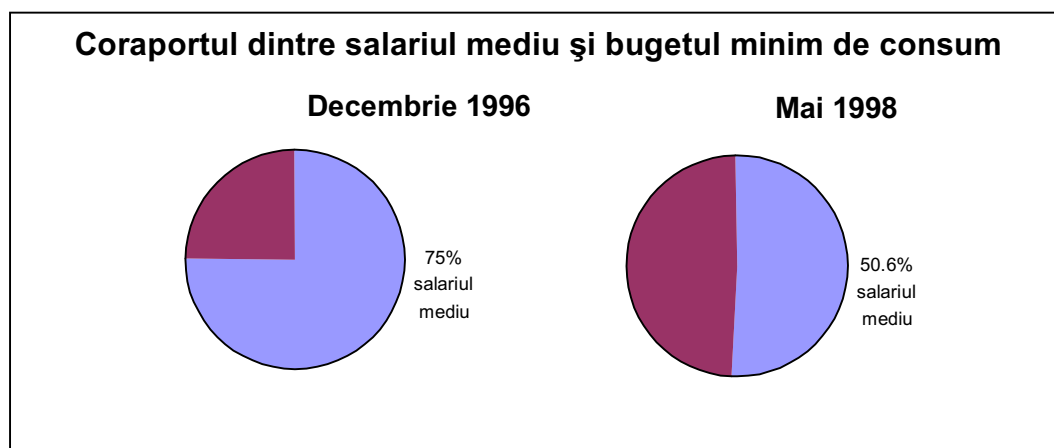

instabilitatea financiară generală din economie și este direct corelată cu solvabilitatea extrem de

joasă a agenților economici. Reținerea salariilor cu 3-4 luni și achitarea lor parțială a creat problema dificilă a datoriilor cronice, care au prea puține șanse de a fi stinse în viitorul apropiat. De aceea pe parcursul anilor 1997 și 1998 datoriile salariale au crescut impunător, depășind plățile curente ce s-au efectuat. La data de 1 mai 1998 suma integrală a arieratelor alcătuia 413.3 milioane lei. Numai în decurs de o lună (aprilie '98) datoriile la salarii au crescut cu 22 milioane lei. Situația critică la acest capitol s-a creat în sectorul agrar, industrie, învățământ și sănătate, unde salariile au fost achitate 4-5 luni în urmă. Perspectiva stingerii datoriilor la salarii este ambiguă și depinde în mare măsură de performanțele agenților economici și a managementului financiar în ansamblu. Însă aceasta constituie un deziderat pe o perioadă mai îndelungată. Pe termen scurt ar putea fi aplicate unele măsuri netradiționale. Ne referim aici la posibilitatea încasării de către întreprinderi a mijloacelor bănești suplimentare, privatizând, vânzând, sau dând în arendă unele active fixe. În afară de aceasta, statul ar putea emite bonuri trezoreriale cu o vârstă de maturitate de 1-2 ani pentru a cumpăra restanțele sale salariale față de lucrătorii din sfera bugetară și sectorul public.

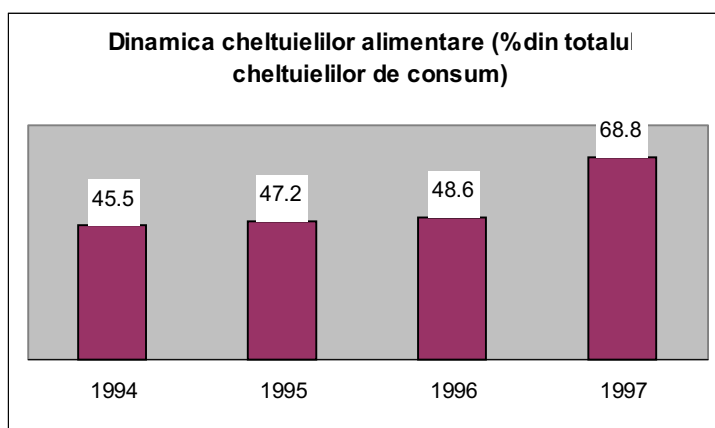
Ca derivată a restanțelor mari la salarii, crește rolul veniturilor în natură, ponderea cărora se menține la un nivel înalt. Astfel rezultatele cercetărilor bugetelor casnice arată, că circa 1/3 din venitul global este în natură. În localitățile rurale acest indice constituie 45.5%. Ponderea înaltă a veniturilor în natură este caracteristică statelor cu un circuit slab al banilor. Achitarea unei părți a salariului, pensiilor și altor transferuri în natură poate provoca distorsiuni grave în circulația monetară a statului, amplificând fenomenul evaziunilor fiscale. De aceea sunt necesare măsuri urgente, care ar curma practica efectuării plăților în natură. În acest sens pot fi utilizate eficient pârghiile fiscal – creditare ale capitalului circulant.

Un alt aspect destul de controversat al calității vieții o constituie paritatea salariului mediu în coșul minim de consum. Deși pe parcursul primului trimestru al anului 1998 se observă o creștere ușoară a ponderii salariului mediu în coșul minim de consum cauzată de fenomenul deflației (+ 3.4%) , discrepanța rămâne a fi destul de largă. În comparație cu decembrie 1997 *raportul dintre salariul mediu și coșul minim de consum* a scăzut cu 25 puncte procentuale, constituind la moment în jur de 50%. Sigur că rămâne discutabilă validitatea datelor și metodologia calculării bugetului minim de consum, însă chiar și aceste estimări preliminare denotă imperfecțiunile ce persistă în remunerarea muncii. În acest sens se impune ajustarea tehnicilor și metodologiei pentru a aprecia semnificația reală a acestor cifre.

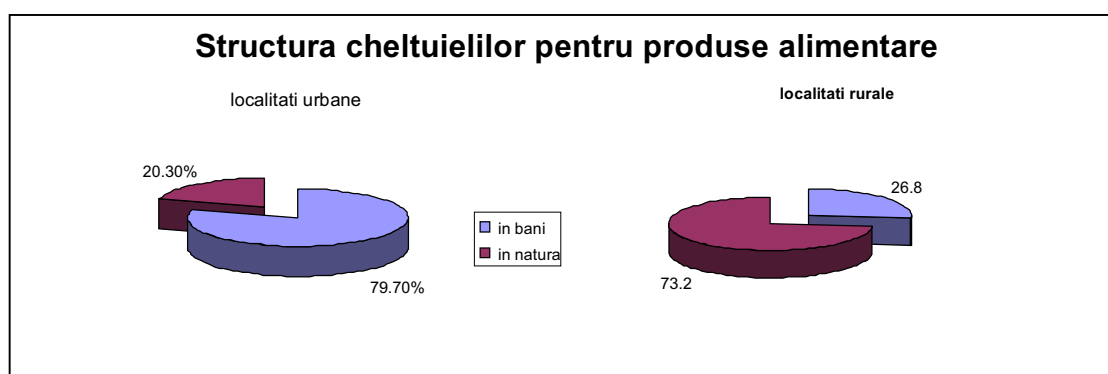
Implicațiile practice ale coraportului dintre coșul minim de consum și salariul mediu ar putea fi folosite la elaborarea programelor sociale de combatere a sărăciei și acordare de asistență socială păturilor vulnerabile. Operaționalizarea acestui procedeu necesită adoptarea unui cadru legislativ respectiv, ce ar stipula quantumul minim ale beneficiilor sociale și condițiile de eligibilitate pentru ele.

Consumul populației reprezintă probabil punctul cel mai nevralgic în ameliorarea standardelor de trai ale populației. Analiza datelor statistice și a sondajului bugetelor gospodăriilor casnice ne dezvăluie conținutul sărăcăcios al consumului, caracteristic perioadei de tranziție. Pondera mare a cheltuielilor alimentare în volumul total de consum ne vorbește despre nivelul jos de trai al populației și costurile sociale înalte pe care aceasta le suportă. De menționat faptul, că în ultimul timp se manifestă tendința creșterii pronunțate a cheltuielilor pentru produse alimentare. Dacă în 1994 populația republicii cheltuia în mediu pentru procurarea produselor alimentare 45.5% din bugetul personal, apoi în 1997 acest indice s-a ridicat până la 68.8%. Ponderea cheltuielilor alimentare variază semnificativ în dependență de localitate și nivelul bunăstării materiale a persoanei. Astfel, persoanele ce locuiesc în localitățile rurale cheltuiesc pentru procurarea alimentelor 74% din bugetul lor, pe când populația din localitățile urbane – 63%. În afară de aceasta cheltuielile pentru alimentare cresc în mod exponențial odată cu sporirea nivelului de sărăcie: cu cât bunăstarea materială este mai proastă - cu atât cheltuielile pentru alimentare sunt mai mari. De exemplu, populația aflată în prima chintilă (cea mai săracă) cheltuie 87.1% din buget pentru procurarea produselor alimentare, pe când populația ce se găsește în chintila a cincia (cea mai bogată) cheltuie doar 63.4% din buget pentru alimentare.

Semnificativă este decompoziția cheltuielilor alimentare după forma în care acestea sunt efectuate. Circa 27% din ele sunt cheltuieli în natură, cea ce caracterizează situația

deplorabilă în remunerarea muncii, cât și rolul destul de impunător al loturilor de pământ în consumul total al populației. Ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare efectuată în natură este și mai pronunțată în localitățile rurale. Doar 20.3% sunt achitate în bani, restul – 79.7% reprezintă cheltuieli în natură.

Veniturile joase și neachitarea salariilor la timp impune populația să se limiteze doar la consumul bunurilor și serviciilor strict necesare, cum ar fi serviciile comunale, transportul public, încălzirea, energia electrică. Ele dețin locul doi în structura consumului populației și constituie circa 17%. Ponderea cheltuielilor pentru sănătate, învățământ și activități culturale are tendința de a se micșora permanent, ceea ce vorbește despre prețul lor înalt și accesul dificil al populației la aceste servicii.

Piața muncii exercită un impact crucial asupra nivelului de trai al populației. Oferind posibilități cât mai variate de plasare în câmpul muncii cu un grad sporit de stabilitate a locului de muncă, piața muncii contribuie astfel la consolidarea bunăstării

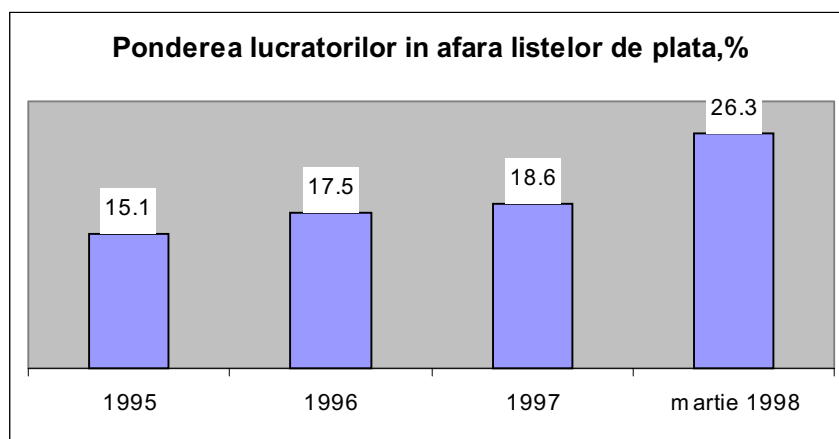
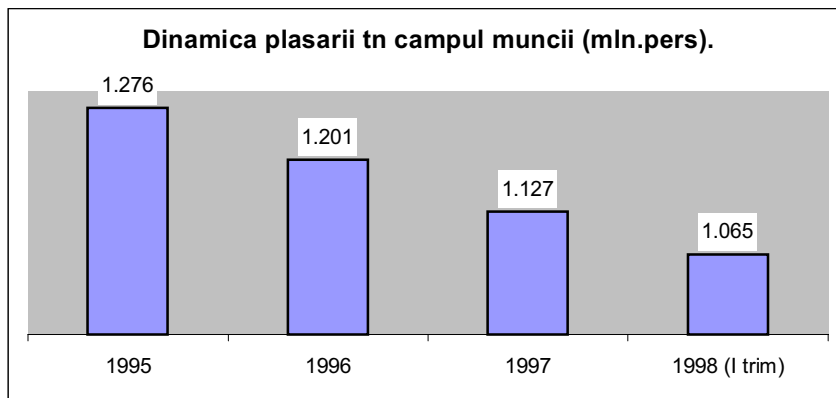
populației. Și invers. Evoluția situației din ultima vreme ne demonstrează, că piața muncii continuă să se confrunte cu distorsiuni destul de severe, care destabilizează procesele reformatorii în ansamblu. Aceasta se reflectă în primul rând în capacitatea joasă a economiei de a absorbi forța de muncă disponibilă. Activitatea investițională a unităților economice de a crea locuri noi de muncă este relativ mică. Din acest punct de vedere suntem martorii unei comprimări considerabile a ofertei la forța de muncă. Numai în primul trimestru al anului 1998 numărul lucrătorilor la unitățile economice s-a micșorat cu 6% , constituind în prezent 1.065 milioane persoane.

Reducerea s-au produs practic în toate sferele de activitate ale economiei. Ele au fost mai pronunțate în sectorul agrar și cel industrial, înregistrând o cădere de aproximativ 10 procente. Pentru sectorul agrar aceasta reflectă problemele de transformare a marilor gospodării agricole în unități mai mici, la fel și multitudinea de activități individuale și private care nu sunt înregistrate încă. Pentru sectorul industrial disponibilizarea forței de muncă este strâns corelată cu declinul producției industriale și blocajul financiar al întreprinderilor industriale, precum și restructurarea lor care, evident, solicită un număr mai mic a forței de muncă. Surprinzător e faptul, că sănătatea, învățământul și asistența socială au înregistrat o creștere a forței de muncă, deși salariile sunt cele mai modeste pe economia națională, iar investițiile capitale de mai mult timp se află în adânc declin. Explicația acestui fenomen neobișnuit la prima vedere poate servi stabilitatea relativă a locurilor de muncă în aceste ramuri comparabil cu alte sectoare din economie (industrie, transport, agricultură etc.), precum și posibilitatea de a câștiga suplimentar în urma desfășurării activității individuale (neformale).

Partea reversă a reducerii forței de muncă este *șomajul*. Deși rata șomajului oficial rămâne a fi extrem de joasă – 2.3% (39.1 mii pers. în trimestrul 1 al a.1998), în realitate situația este cu totul diferită. Datele sondajului bugetelor gospodăriilor casnice denotă, că numai 41.5% din cei chestionați au indicat că sunt înregistrați oficial ca angajați la vre-o întreprindere. Acesta-i un semnal destul de alarmant, care poate avea consecințe grave pe piața muncii. Continuă să se

extindă în ritmuri mari fenomenul concediilor fără plată. Datele statistice atestă că această fracție constituie circa 8% din totalul forței de muncă. Magnitudinea concediilor fără plată diferă în funcție de sectoarele economiei. Mult mai pronunțată ea este în industrie –54% și sectorul agrar –13%.

Sănătatea, învățământul și asistența socială au suferit mai puțin din această cauză - doar 4 % din lucrători au fost trimiși în concedii forțate neplătite.

O imagine mai veridică pe piața muncii obținem în urma analizei comparative a numărului scriptic de lucrători (conform schemei de încadrare) și lucrătorilor incluși în listele de plată. Diferența dintre ele ne arată forța de muncă real disponibilă la întreprinderi. Astfel cifrele evocă, că numărul lucrătorilor neincluși în listele de plată (deci care real nu lucrează), dar care sunt înregistrați formal în schemele de încadrare ale întreprinderilor în martie 1998 a constituit 26.3%. Această cifră este de 1.5 ori mai mare decât în 1995 și are tendința de creștere constantă. Mult mai accentuat este acest fenomen în agricultură și industrie.

Fiind disperați în găsirea unui loc de muncă în cadrul economiei naționale, tot mai multe persoane pleacă la lucru peste hotarele republicii. Astfel *migrația de muncă* ia amploare tot mai mare. De remarcat că acest fenomen poartă caracter neorganizat și semi-legal, adesea fără a asigura chiar și minimul de protecție socială. Din acest punct de vedere probabilitatea expunerii riscurilor este destul de înaltă. Conform unui studiu efectuat recent de Banca Națională a Moldovei se apreciază, că numărul persoanelor ce lucrează temporar peste hotarele republicii constituie circa 20 mii persoane. În marea lor majoritate acestea sunt profesii muncitorești, cum ar fi constructori, chelneri, menajere. Specialiștii cu studii superioare nu sunt solicitați peste hotarele republicii. Estimările unor experți independenți apreciază această cifră la cota de 45-50 mii persoane. Credem că a doua cifră este mai aproape de realitate, întrucât și într-un caz și în altul venitul mediu anual obținut de către migranți alcătuiește aceeași cifră – 80 milioane lei. Geografia migrației de muncă cuprinde mai multe state (Israel, Germania, Grecia, SUA), însă grosul fluxului este îndreptat spre Rusia și alte state din CSI (67%). Deși migrația de muncă oferă oportunități adiționale de a munci și câștiga, efectele ei averse pot avea consecințe pe termen lung pentru piața muncii locale. Întrucât migrația de muncă este practică în special de către persoanele tinere (20-29 ani), pierderea (chiar și temporară) a acestei fracții poate amplifica problemele ajustării forței de muncă calificate. Plus la aceasta, se intensifică procesul veniturilor nedeclarate (sau subestimate).

Efectul cumulativ al costurilor sociale se reflectă în diminuarea dramatică a *parametrilor demografici ai populației*. Deși în ultimul timp se observă o ușoară stabilizare în longevitatea vieții, procesele demografice ce au avut loc la faza inițială a tranziției, au făcut ca durata vieții în Moldova (70 ani la femei și 63 ani la bărbați) să fie una din cele mai mici în CSI. Analiza parametrilor demografici atestă, că tendințele ce se manifestă în acest domeniu influențează negativ asupra compoziției populației și structurii genofondului în general. În primul rând, căderea dramatică a sporului natural al populației (0.8 promile în 1997) conduce direct spre reducerea absolută a populației republicii. Pe parcursul a.1997 intensitatea acestui fenomen a constituit 2 %. Această scădere a fost impulsionată în particular de acțiunea a doi factori: scăderea natalității și creșterea mortalității. În comparație cu a.1990 rata natalității a scăzut de 1.5 ori, în timp ce rata mortalității generale a crescut de 1.2 ori. Merită de menționat, că în 23 raioane ale republicii rata mortalității o depășește pe cea a natalității și din această cauză sporul natural al populației este negativ. Astfel ia amploare fenomenul depopulației, mai ales în localitățile rurale. Concomitent cu aceasta se observă o erodare a statutului instituției familiale. Pe parcursul a.1997 numărul căsătoriilor a diminuat cu 20%. Se menține la un nivel înalt rata mortalității infantile (20 promile) și a morbidității generale. Ultima a crescut pe parcursul anului trecut cu 12% , fiind mai pronunțată la bărbați în vârstă aptă de muncă (18%) din cauza bolilor respiratorii, aparatului digestiv și a sistemului cardio-vascular. Ca urmare, modificările ce se produc în compoziția demografică a populației au un accent vădit de îmbătrânire. Reducerea coortei în vârstă de până la 15 ani și concomitent creșterea grupului de peste 60 ani, ilustrează tendința îmbătrânirii populației republicii. Astfel rata dependenței demografice constituie în prezent 61.4% comparativ cu 51.2% în 1990. Modificările ce au loc în structura demografică vor exercita implicații asupra politicilor sociale. În termeni financiari aceasta indică la o redistribuire a mijloacelor financiare în interiorul sferei sociale în corespundere cu unele priorități. În termeni de programe sociale aceasta semnalează despre erodarea sănătății publice și

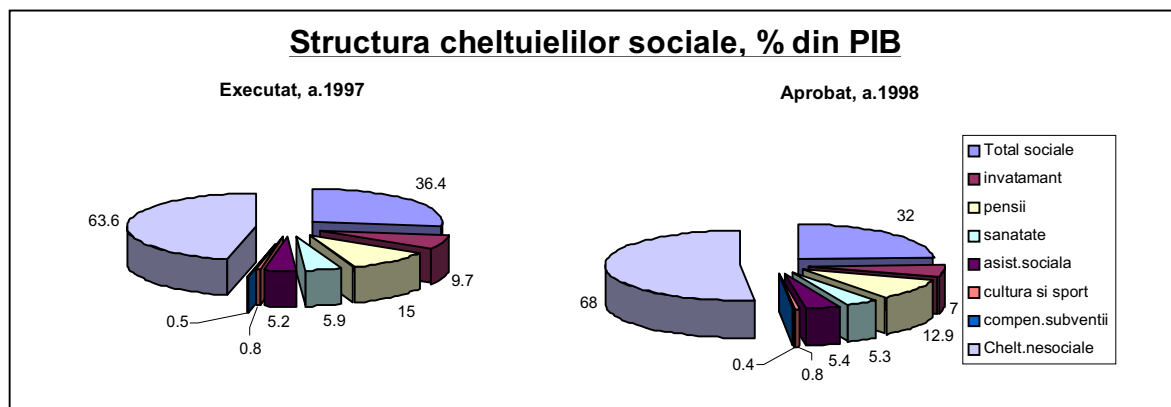
a presiunii ce va crește din partea populației inactive (bătrâni, invalizi, familii numeroase). În acest sens aplicarea programelor sectoriale pare a fi soluția oportună în situația ce s-a creat.

Finanțele sferei sociale

Evoluția evenimentelor din ultima vreme marchează o înrăutățire considerabilă a tendinței finanțelor sociale. Fluxul de venituri nu este în concordanță cu cheltuielile efectuate. Eșecurile ce au loc în colectarea contribuțiilor sociale și creșterea galopantă a arieratelor amplifică amenințător datoria publică internă. Discrepanța dintre venituri și cheltuieli provoacă distorsiuni grave în structura cheltuielilor publice. Nedispunând de mijloace financiare suficiente, o bună parte din servicii se transformă pur și simplu în quasi-angajamente greu realizabile. Către mijlocul anului 1998 deficitul angajamentelor sociale (diferența dintre ceea ce s-a promis să se plătească și veniturile curente) a atins cifra de 4% din PIB. Astfel diminuarea finanțelor sociale ar putea periclita serios progresul reformei.

În afară de aceasta, caracterul universal al serviciilor sociale și condițiile lejere de eligibilitate impun bugetului și agenților economici costuri financiare mari. După cum atestă datele statistice, cheltuielile de ordin social ocupă o pondere destul de impunătoare în PIB - circa 36%. În aspect cantitativ această cifră este comparabilă chiar cu unele state occidentale. Însă în aspect calitativ folosirea lor este net inferioară chiar și pentru statele din tranziție. Eficiența cheltuielilor publice este extrem de joasă și contravine cerințelor economiei de piață.

Structura funcțională a cheltuielilor sociale arată că ponderea cea mai mare revine pensiilor (15%), fiind urmată de învățământ (9.7%) și sănătate (aproape 6%). Celelalte ramuri ale sferei sociale (cultura, asistența socială și sportul) acumulează împreună ceva mai puțin de 6% din PIB. Conținutul cheltuielilor sociale arată că ele au caracter reparatoriu și sunt orientate preponderent la finanțarea *ad-hoc* a programelor sociale. Alocarea mijloacelor financiare se efectuează de regulă la acele obiecte și programe care sunt în situații deplorabile. Astfel se încearcă de a stopa escaladarea de mai departe a fenomenelor averse și de a le localiza în cadrul mediului dat. Însă de regulă efectul acestui model este de scurtă durată și nu poate soluționa problema în esență.

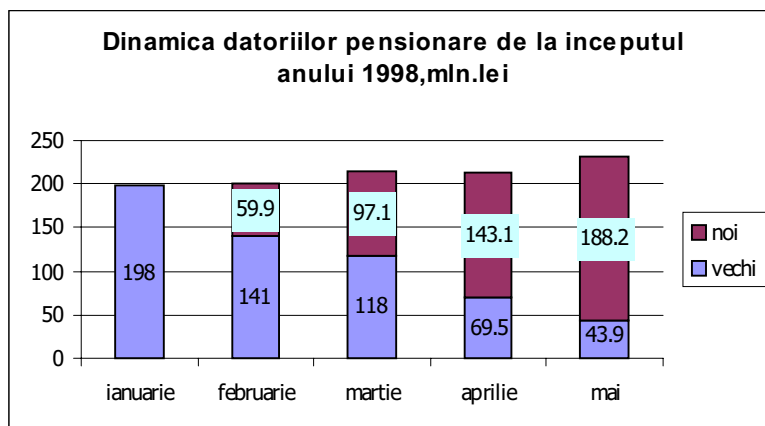

Concomitent cu modelul *ad-hoc* se practică pe larg și finanțarea *cheltuielilor sociale curente*, care în principiu nu au mari deosebiri. Explicația este, că în acest caz mijloacele bănești sunt alocate pentru finanțarea necesităților cotidiene stringente cu scopul de a repara (îmbunătăți) superficial starea de lucruri. Și într-un caz și în altul volumul mijloacelor alocate este net inferior necesităților reale. Spre exemplu, învățământul și sănătatea au fost finanțate în mărime de 45% din necesarul solicitat, cultura și știința au primit și mai puțin – doar 1/3. În afară de aceasta structura funcțională a cheltuielilor sociale arată că cel mult 1/3 din ele sunt cheltuieli active (utilaj, material didactic, instruire profesională), restul fiind cheltuieli pasive (salarii, impozite, reparații capitale ale clădirilor). Vorbind în aspect macroeconomic despre cheltuielile sociale trebuie de menționat că ele rămân a fi și în continuare după natura lor

cheltuieli publice (finanțate preponderent de la bugetul de stat și gestionate integral de către stat). Sursele nebugetare și nestatale sunt încă destul de ne semnificative. Conform unor estimări preliminare ponderea lor nu depășește 5% din volumul total al cheltuielilor sociale. Ceva mai ridicate sunt sursele private la finanțarea serviciilor medicale primare și învățământul superior. Sigur că aceste date pot fi tratate parțial ca subestimări (întrucât multe activități neformale private din cadrul sferei sociale nu sunt contabilizate), însă în principiu configurația imaginii este aceasta.

Menținerea caracterului public al finanțelor sociale, provoacă asimetrii serioase în implementarea programelor sociale, reducând esențial din efectul lor. Comportarea acestui fenomen poate fi ușor ilustrată pe exemplul fondului social. Datele lunare privind veniturile și cheltuielile arată că *situația financiară a fondului social este critică*.

Solvabilitatea joasă a sistemului public de pensionare își găsește reflectare semnificativă în creșterea galopantă a datoriilor pensionare. Arieratele acumulate au atins cifra de 232.1 milioane lei, manifestând creștere considerabilă pe parcursul primului semestru al anului 1998. În același timp achitarea restanțelor vechi se efectuează în porțiuni mici. De exemplu, pe luna mai 1998 datoriile vechi la pensii au fost achitate în proporție de 25.6 milioane lei, de vreme ce restanțele noi au crescut cu 40 milioane lei. De aceea stocul datoriilor la pensii crește considerabil ca urmare a depășirii ritmurilor de acumulare a restanțelor noi față de stingerea datoriilor istorice.

Insuficiența mijloacelor bănești a impus organele asistenței sociale să practice metoda achitărilor în natură. Magnitudinea acestui fenomen a variat de la 49.5% (trim. I a. 1997) până la 22.8% (trim. IV a. 1997). În mediu pe a. 1997 fiecare a treia pensie a fost plătită în natură. Deși în măsură mai mică (22.8%), achitarea pensiilor în natură continuă și în anul curent. Parțial aceasta e legată de reducerea considerabilă a volumului de mărfuri și produse predate fondului social de către agenții economici în contul defalcărilor sociale. Însă motivul principal constă în refuzul bătrânilor de a substitui pensia în bani (fie și parțial) cu cea în natură. Prea neechitabile sunt prețurile de achitare a pensiei în natură.

Analiza surselor de finanțare a bugetului fondului social arată că perspectiva ameliorării situației este foarte ambiguă. Datele statistice confirmă aprofundarea declinului în colectarea contribuțiilor sociale. Dacă pe parcursul anului 1997 defalcările cotelor sociale au fost în mărime de 51.8%, apoi în primul trimestru al anului curent colectarea lor a căzut până la 35%. Neachitarea la timp (sau parțială) a cotelor sociale de către agenți economici este o derivată a blocajului financiar în care s-au pomenit acestea. Conform datelor preliminare, datoriile debitoare ale întreprinderilor pe primul trimestru al a. 1998 au crescut cu 43%. Semnificativ este faptul, că circa 2/3 din ele constituie datoriile pentru fondul social și retribuirea muncii. În asemenea condiții ar fi eronat să credem, că defalcările în fondul social se vor efectua în măsură deplină. Drept confirmare la cele spuse servesc datele statistice, care atestă, că numai pe parcursul lunii iunie 1998 datoriile agenților economici față de fondul social au crescut cu circa 65 milioane lei, însumând cifra totală de 482.2 milioane lei.

Discrepanța enormă dintre intrări (venituri) și ieșiri (cheltuieli) confirmă presupunerea că finanțele sferei sociale se află pe muchia crizei. Povara fiscală enormă pe care-o poartă agenții economici și natura învechită a transferurilor sociale pot cauza impedimente serioase sistemului financiar în ansamblu. Ținând cont de situația critică în sistemul bugetar și angajamentele mari ale guvernului pentru deservirea datoriei publice (și externe), putem concluda, că ameliorarea

finanțelor sociale (cel puțin în următoarele 10 luni) este puțin probabilă. În acest sens bugetul fondului social pe a.1998 pare a fi nerealist. Motive pentru asemenea scenariu pesimist servește aprofundarea declinului în sursele de completare a fondului social și majorarea nejustificată a diferitor privilegii (facilități) sociale. Estimările preliminare arată, că chiar dacă am menține colectarea contribuțiilor în bani la nivelul lunii aprilie 1998 (35 milioane lei - unul din cei mai înalți indicatori în ultimii 2 ani)), suma totală a defalcărilor pe perioada rămasă până la sfârșitul anului curent ar atinge cu greu cifra de 400 milioane lei. În același timp achitățile către fondul social în natură au scăzut considerabil: de la 43% în mediu pe a.1997 până la 18% în luna mai 1998). Din acest punct de vedere putem pronostica, că veniturile provenite de la defalcările în natură nu vor depăși cifra de 80 milioane lei. Astfel veniturile globale în fondul social pe a.1998 vor însuma doar 500 milioane lei, ceea ce-i cu mult mai puțin ca cifra raportată oficial în buget (1369.7 milioane lei). Pe fundalul veniturilor mici și pesimiste, partea cheltuielilor pare a fi o glumă nereușită. Preconizarea unor serii de majorări (a pensiilor minimale, celor cu merite deosebite, pentru militari etc.) sunt pur și simplu quasi-angajamente fără acoperire financiară. Luând în considerație și datoriile enorme pe care le are guvernul față de pensionari (232 milioane lei), putem concluda, că povara fondului social depășește posibilitățile lui reale. Toate acestea împreună indică, că deficitul fondului social poate atinge cifra de 630 milioane lei (7.8% din PIB).

Estimările punctate mai sus confirmă iminența ajustării finanțelor sociale la noile realii ale vieții. În acest sens măsuri urgente sunt solicitate pentru a rectifica atât intrările (veniturile), cât și ieșirile (cheltuielile) fondului social. În special bugetul fondului social trebuie să reflecte într-un mod mai realist starea de lucruri cu colectarea veniturilor și să reducă cheltuielile nejustificate. În afară de aceasta, ar trebui de întărit managementul financiar al fondului social, specificând clar distincția dintre pensii și indemnizații sociale. Astfel s-ar asigura transparența în acordarea transferurilor sociale și o corelație mai strânsă între contribuții și beneficii. Este important de delimitat funcțiile și obligațiunile bugetului de stat și al fondului social în finanțarea cheltuielilor sociale. Considerăm, că bugetul ar trebui să se limiteze doar la acordarea beneficiilor se țin de asistența socială (alocații familiale, pentru copii, celor săraci, etc.), iar fondul social - achitarea pensiilor și a programelor de șomaj.

Probleme în dezvoltarea ramurilor de bază a sferei social

Învățământul ocupă un loc deosebit în dezvoltarea potențialului uman. Prestând variate servicii educaționale și dezvoltând facultățile intelectuale umane, instituțiile de învățământ contribuie astfel la afirmarea poziției active civice a cetățenilor și formarea forței de muncă înalt calificate. Din acest punct de vedere învățământul este considerat ca precondiție pentru aprofundarea reformelor economice.

Ca și alte ramuri ale sferei sociale, învățământul se confruntă cu mari dificultăți care exercită efecte adverse asupra eficienței și calității serviciilor prestate. Aceste probleme sunt de ordin financiar, structural și managerial. Spre exemplu, deși cota PIB alocată pentru învățământ depășește 9% (indicator comparabil cu multe state occidentale), în realitate cheltuielile pentru educație sunt extrem de mici. Calculate la un elev ele alcătuiesc doar 684 lei, ceea ce-i caracteristic pentru statele în curs de dezvoltare. În a.1997 din bugetul de stat au fost alocate 184 milioane lei, ceea ce constituie mai puțin de jumătate din necesarul de resurse solicitat de către instituțiile de învățământ. Din această cauză 10% din numărul total de școli se află în stare avariata, iar fiecare a treia - necesită reparație capitală. Continuă a fi o problemă majoră insuficiența spațiului pentru studii și numărul excesiv de elevi în clasă. Astfel pe parcursul anului trecut circa 10% din elevi frecventau școala în schimbul doi, în localitățile urbane acest indicator este și mai mare -17%. Capacitatea normală a claselor este depășită în mediu cu 25-30%. În clasele primare supraîncărcarea claselor cu elevi este exagerată, adesea atingând numărul de 35-40 copii. Sigur că în asemenea condiții suferă esențial calitatea instruirii.

Foarte timid și incoerent își croiește drum în viață sectorul privat. Din 3243 de instituții de învățământ din republică, doar 25 sunt private. Ponderea studenților care frecventează colegiile și instituțiile superioare de învățământ privat constituie 15% din numărul lor total. Și mai mică este această cifră pentru școlile de cultură generală - doar 0.26%. În aceste circumstanțe, evident, că aportul surselor nebugetare la finanțarea cheltuielilor de instruire sunt simbolice - în jur de 7% din volumul total de mijloace alocate.

Pe lângă dificultățile financiare, ramura învățământului are de depășit și multiple probleme corelate la conținutul și structura învățământului. În acest sens pot fi menționate metodele și tehnicile învechite de predare ce se întâlnesc în majoritatea instituțiilor de învățământ; programele educaționale ce nu corespund cerințelor timpului; incoerența în metoda de apreciere a rezultatelor elevilor; insuficiența manualelor și a materialului didactic modern; motivarea joasă a pedagogilor de a desfășura activitate eficientă și altele. Drept rezultat până în prezent nici o instituție de învățământ din Moldova nu a fost acreditată la standardele europene. Plus la aceasta trebuie de menționat și situația de anarhie totală și necoordonare ce persistă în domeniul admiterii la instituțiile superioare de învățământ. De exemplu, anul trecut circa 40% din abiturienți au fost înmatriculați la specialitățile economice (în special bănci, finanțe și burse). Această disproporție va crea distorsiuni grave pe piața muncii în viitorul cel mai apropiat.

Luată în ansamblu, problemele enunțate mai sus pot provoca perturbări serioase în activitatea sistemului educațional din Moldova. De aceea, se cer aplicate măsuri ce ar evita diminuarea situației de mai departe și totodată ar facilita aprofundarea reformelor în acest sector strategic al sferei sociale. În acest context considerăm oportun de a focaliza activitățile pe următoarele *priorități*: raționalizarea cheltuielilor bugetare și diversificarea surselor nestatale de finanțare; ajustarea programelor și a tehnicilor de instruire la cerințele vieții; consolidarea stimulentei în munca pedagogilor. În aspect operațional (de programe) realizarea obiectivelor de mai sus poate fi materializată în următoarele seturi de *activități*:

- Revizuirea tuturor programelor de învățământ și ajustarea lor la cerințele vieții;
- Finanțarea prioritară și stimularea activității comerciale (private) de editare a manualelor și materialelor didactice;
- Raționalizarea structurii cheltuielilor bugetare și diversificarea surselor nebugetare (nestatale) de finanțare a învățământului public;
- Accelerarea activității de evaluare și acreditare a instituțiilor superioare de învățământ prin prisma standardelor europene;
- Modificarea practicii curente de remunerare și stimulare a pedagogilor, redându-i caracter flexibil și receptiv la performanțele muncii prestate;
- Elaborarea scenariilor naționale privind estimarea cererii în pregătirea specialiștilor de înaltă calificare.

Starea precară în care se află ramura *asistenței medicale* amplifică procesele demografice negative și ruinează esențial sănătatea publică. Situația înregistrată în sistemul național de ocrotire a sănătății se caracterizează prin performanțe joase, finanțare insuficientă și management slab. Pe parcursul anilor 1997-1998 dinamica indicatorilor curativi a diminuat considerabil, apropiindu-se amenințător de limita critică. Creșterea numărului bolilor infecțioase și social-contagioase (tuberculoza, HIV, cancerul, etc.) constituie un semnal alarmant pentru genofondul uman al republicii ce poate afecta serios starea demografică în ansamblu. Continuă să se deterioreze starea sănătății adolescenților: circa 1/3 din recruți în armata națională au sănătatea afectată serios. În același timp a sporit numărul de dereglări psihice la copii, extinzând spectrul de invalidizare a populației. Pe fondalul nivelului înalt al morbidității generale se aprofundează incidența patologiilor la lăuzie și naștere. Astfel, la sfârșitul anului 1997 rata mortalității materne a atins cota de 48.3 promile. Apreciind evoluția sănătății publice pe parcursul ultimilor 2 ani,

trebuie de menționat, că ea a fost condiționată în mare măsură de situația instabilă sanitar-epidemiologică și cronizarea patologiilor.

Confruntându-se cu constrângeri fiscale dure, guvernul este nevoit să aloce tot mai puține mijloace bugetare pentru sănătate. Astfel pe parcursul a.1997 alocările din bugetul consolidat s-au micșorat cu 3 puncte procentuale, constituind doar 145 lei pe cap de locuitor. În termeni macroeconomici aceasta alcătuiește mai puțin de 45% din necesarul de resurse solicitat de ramură. În același timp structura cheltuielilor rămâne a fi în continuare nerațională, ceea ce reduce considerabil eficiența mijloacelor financiare. Din suma totală alocată ocrotirii sănătății doar 1/5 alcătuiesc cheltuielile active (procurarea medicamentelor, utilajului medical, recalificarea personalului), restul (4/5) revin serviciilor comunale, remunerării muncii și reparațiilor capitale ale clădirilor. Nu este adecvată nici distribuirea mijloacelor între cele două sectoare ale ocrotirii sănătății: doar 18% sunt alocate asistenței medicale primare (serviciilor de ambulatoriu și de diagnosticare pre-maladia), de vreme ce finanțarea spitalelor a consumat 82% din volumul total de mijloace. Sigur că această disproporție în distribuirea resurselor financiare nici pe departe nu poate contribui la eficientizarea măsurilor activ-preventive.

Destul de încet se dezvoltă sectorul privat în ramura sănătății. Datele statistice atestă, că serviciile medicale cu plată prestate populației în a.1997 au alcătuit doar 1/10 din volumul cheltuielilor totale. Pe cap de locuitor ele constituie în mediu 3.18 lei, fiind puțin mai înalte în localitățile urbane (Chișinău – 5.64 lei și Bălți – 6.85 lei). Evident, în asemenea condiții bugetul nu mai poate suporta integral programele de asistență medicală, care devin din ce în ce mai costisitoare. Este necesară atât raționalizarea cheltuielilor publice alocate medicinei, cât și a structurii ramurii în ansamblu.

Luând în considerație mediul macroeconomic în care își desfășoară activitatea ramura ocrotirii sănătății în Moldova, precum și tendințele ce s-au manifestat aici în ultima vreme, putem concluda, că perspectiva ameliorării situației, bazată integral pe suportul statului, este destul de ambiguă. Viabilitatea ramurii va depinde în mare măsură de ritmul și amploarea reformelor, lansate 2 ani în urmă. Din acest punct de vedere considerăm oportun de a intensifica acțiunile reformatorii, plasând accentul pentru viitorul apropiat pe următoarele *priorități*:

- Modificarea structurii cheltuielilor publice, mărin d ponderea alocărilor pentru asistența medicală primară (diagnosticare preventivă, profilaxie și servicii de ambulatoriu);
- Operaționalizarea legii privind asigurarea medicală obligatorie a cetățenilor;
- Elaborarea pachetului de servicii medicale minime garantate de către stat și finanțate de la bugetul public;
- Stimularea (încurajarea) dezvoltării sectorului privat și a spiritului competitiv în prestarea serviciilor medical-curative;
- Descentralizarea rețelei ocrotirii sănătății, acordând autonomie reală unităților medicale;
- Elaborarea programelor naționale sectoriale de combatere a maladiilor social-contagioase (cancer, HIV, diabetul zaharat, igiena mediului etc.).

Protecția socială a populației are de depășit dificultăți serioase legate de starea financiară destul de fragilă și structura învechită a beneficiilor sociale. A păstra în continuare caracterul public al finanțelor sociale înseamnă a expune sfera socială unor perturbații periculoase cu efecte de lungă durată. De aceea se cere o raționalizare a structurii cheltuielilor sociale și revizuirea criteriilor de eligibilitate. Protecția socială trebuie să se detașeze treptat de la principiul redistribuirii universale a beneficiilor către cel bazat pe acumulări individuale. Este important ca povara cheltuielilor financiare să fie suportată în mod proporțional de către individuali, unități economice și stat. În acest sens se va asigura o corelație mai strânsă între beneficii și contribuabili.

Reformarea protecției sociale va decurge sub semnul unor *constrângeri fiscale și politice* aspre. Destul de pronunțat ele se vor manifesta pe perioada imediat apropiată (1998-1999), ca urmare a deservirii datoriei externe a republicii și amplificării deficitului bugetar. Punctul vulnerabil o constituie viabilitatea financiară care se află pe muchia colapsului. Transformările preconizate trebuiesc implementate în comun cu măsurile de redresare a bugetului consolidat de stat. Scopul imediat trebuie să-l constituie echilibrarea veniturilor cu cheltuielile în baza ameliorării acumulărilor bugetare și reducerii finanțării nejustificate. În acest sens este important de asigurat finanțarea cheltuielilor sociale curente la pensii și salarii, suspendând planurile (intențiile) de majorare a salariilor, pensiilor sau altor indemnizații.

Deși obiectivul strategic în domeniul pensionării îl constituie trecerea treptată de la sistemul curent universal la cel tri-dimensional, în viitorul apropiat, totuși *prioritate vor avea* măsurile de raționalizare a bugetului fondului curent de pensionare. În aspect *de politici urgente*, acțiunile ar trebui canalizate în următoarele direcții:

- Înghetarea oricărei majorări de pensii până la achitarea deplină a datoriilor pensionare;
- Sistarea pe un termen mai îndelungat a achitării pensiilor pentru merite deosebite și a celor acordate în condiții privilegiate;
- Reducerea pensiilor și a compensațiilor pensionarilor ce lucrează;
- Eliminarea compensațiilor pentru gaz și energie electrică, întărind adresabilitatea ajutoarelor sociale către grupurile vulnerabile;
- Interzicerea operațiunilor achitărilor reciproce din fondul social;
- Anularea practicii achitării pensiei în natură;
- Restructurarea datoriilor fondului social la pensii și indemnizații;
- Întărirea managementului financiar privind acumularea și distribuirea contribuțiilor sociale.

Operaționalizarea măsurilor vizate mai sus necesită crearea unui cadru legal adecvat. În acest sens este necesar de actualizat unele acte legislative și de elaborat pe parcurs altele noi, cum ar fi legile: privind asigurarea cu pensii de stat; operaționalizarea fondurilor private de pensionare; despre fondul social; asigurarea socială de stat; asigurarea socială privată etc.

Asistența socială va exercita un rol important în amortizarea costurilor sociale. Reieșind din constrângerile bugetare cu care se va confrunta fondul social pe parcursul viitoarelor luni, este necesar ca mijloacele financiare să fie îndreptate preponderent *la protejarea păturilor celor mai nevoiașe* și ușor expuse riscurilor sărăciei. În acest sens ar putea fi utilizate rezultatele cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice pentru a identifica grupurile vulnerabile și pentru a determina cuantumul ajutoarelor sociale. După cum atestă profilul sărăciei în Moldova, categoria cea mai afectată o constituie familiile cu copii (76% din numărul total al persoanelor sărace o constituie familiile care au cel puțin un copil în vârstă de până la 15 ani). De aceea, copiii ar trebui să fie plasați în centrul eforturilor de asistență socială. Considerăm oportun de a substitui multiplele alocații familiale (pentru copii) cu una singură – indemnizația pentru sărăcie. Aceasta va exclude incoerența și va reda beneficiilor caracter explicit. Ea se va acorda numai persoanelor vulnerabile în baza testului nevoii.

Întrucât resursele finanțelor sociale vor fi în continuare extrem de limitate, transferurile sociale necesită un grad înalt de adresabilitate. În acest sens este necesar de înăspriț actualele condiții de eligibilitate, reducând esențial lista recipienților. Mărimea indemnizațiilor (ajutoarelor sociale) trebuie să fie cât mai flexibilă și să varieze în dependență de categoria beneficiarilor și gradul lor de nevoie. În același timp este necesar de menținut la un nivel prudent cheltuielile sociale pentru a evita adâncirea deficitului bugetar.

Aprecierea situației curente și a eventualelor scenarii de dezvoltare arată că pe lângă măsurile de accelerare a reformelor sociale sunt necesare acțiuni urgente de redresare a finanțelor sociale. Ajustarea bugetului social la realitățile vieții ar eficientiza cheltuielile publice și ar facilita promovarea reformelor în ansamblu.

CAPITOLUL 5. DEZVOLTAREA REGIONALĂ: TRANSNISTRIA

În Programul de activitate a noului Guvern al Republicii Moldova, aprobat de către parlament în luna mai 1998, printre măsurile prioritare se include *“restabilirea integrității teritoriale, formarea unui complex economic viabil unic în condițiile economie de piață”*. După evenimentele cunoscute din anul 1992 economia Transnistriei se dezvoltă în condiții deosebite, care diferă de cele ale altor regiuni ale țării, fapt care trebuie luat în considerație atât la implementarea reformelor administrativ-teritoriale în Moldova, precum și la implementarea normelor europene cu privire la auto-administrarea locală, în conformitate cu *Carta Europeană pentru auto-administrarea locală*, ratificată de către Parlamentul Moldovei în iulie 1997.

Una din sarcinile noului Guvern constă în crearea legislației naționale în conformitate cu Carta dată, inclusiv legile *“Cu privire la organizarea teritorial-administrativă”*, *“Cu privire la auto-administrare locală”* și *“Cu privire la alegeri în oficiile administrării locale”*, proiectele cărora se află în comisiile parlamentare deja de aproximativ un an.

Europa actualmente activează în contextul unei realități juridice, politice și social-economice noi: *regionalismul* manifestându-se prin creșterea drepturilor și responsabilităților regiunilor în unele țări (Germania, Spania, Austria, etc.), precum și dezvoltarea cooperării între regiuni pe întreg cuprinsul țării.

În cazul Transnistriei, ca și în situația regiunilor altor țări, problemele principale sunt *după cum urmează: (i) cum se vor distribui responsabilitățile între autoritățile centrale și cele regionale în cel mai adecvat mod posibil pentru țară și pentru regiune; (ii) cum se va asigura, ca procesul de decentralizare să nu submineze statul național.*

Rezolvarea problemei Transnistriei va fi dificilă, căutarea modalităților de rezolvare continuă, inclusiv prin asigurarea informațională. În urmare se prezintă un daigest al raportului “Republica Moldova – Prezentare economică a Transnistriei” (Banca Mondială, Chișinău, iunie 1998).

Începând cu anul 1992, regiunea Transnistreană a Republicii Moldova, de o mare importanță economică, localizată pe malul de est al râului Nistru, a suferit din cauza unei auto-impuse izolări de la restul țării, și în cea mai mare parte, de lumea întreagă. Izolarea a generat în consecință un conflict nerezolvat în care factorii etnic și lingvistic au escaladat în divergențe considerabile în ceea ce privește abordarea reformelor economice. În perioada sovietică, în termeni economici Transnistria era considerată cea mai dezvoltată regiune a Republicii Sovietice Moldovenești. Potrivit unor calcule aproximative, ea constituia peste ¼ din PIB. Aici se produceau peste 1/3 din produsul industrial total, inclusiv circa 90% din electricitate, tot oțelul și metalul laminat, majoritatea utilajelor industriale, materialelor de construcție, producției industriei ușoare. Contribuția Transnistriei la produsul agrar era mai puțin important (circa 10-15%), dar agricultura era mai productivă comparativ cu cea din restul republicii. Datorită plasării geografice, regiunea întotdeauna a fost un centru natural al comerțului Moldovei cu țările din est, atât din considerentele transportului terestru cât și din considerentele conectărilor la conductele de surse energetice.

Conflictul din Transnistria a complicat considerabil tranziția Moldovei la economia de piață. Dezintegrarea pieței interne a slăbit potențialul economic al țării. Dependența extremă, deja existentă, de importul agenților energetici s-a agravat și mai mult. Competitivitatea exporturilor, pentru majoritatea agenților economici a suferit din cauza blocării celor mai convenabile rute spre piețele de export majore. Separarea *de facto* și lipsa reformelor structurale în regiunea transnistreană a constituit un “coridor” larg pentru apariția diferitor forme de activități în economia tenebră. Autoritățile moldovene în repetate rânduri și-au exprimat

îngrijorarea vis-à-vis de problemele legate de guvernarea situației create în regiunea transnistreană, inclusiv a numeroaselor cazuri de neînregistrare a tranzacțiilor de comerț extern, evaziuni fiscale și contrabandă, care se întâmplau din cauza lipsei unui control eficient asupra hotarului de est cu Ucraina. Constituind o daură economică palpabilă, conflictul a mai avut și un efect negativ asupra imaginii Moldovei în fața comunității internaționale, prin lezarea șanselor ei de a fi competitivă pe piețe noi, de a găsi parteneri comerciali noi și de a atrage investitori străini.

Cursul Transnistriei spre izolare s-a manifestat printr-un șir de pași radicali în anii 1992-1993, pentru stabilirea instituțiilor economice separate. Banca republicană transnistreană (sau banca centrală transnistreană, BCT) a emis o valută separată, care nu este recunoscută în afara regiunii. Politica fiscală de asemenea se gestionează independent de restul țării. Regiunea și-a creat servicii vamale proprii și menține un regim comercial distins. Comerțul cu alte regiuni ale Moldovei se tratează ca comerț extern. Deși divizarea sectorului energetic, care este crucial pentru întreaga țară din cauza dependenței ei de resursele energetice importate, s-a dovedit a fi imposibil, coordonarea dintre cele două părți ale țării este limitată. Cadrul legislativ fundamental pentru economia de piață, adoptat de către Moldova în anii recentți, nu a fost acceptat de către autoritățile din Transnistria și nu funcționează în regiune. Din Transnistria nu s-au furnizat date statistice oficiale către autoritățile Moldovene din anul 1992.

Ar fi eronată constatarea, că sistemul centralizat de planificare a rămas nemodificat în regiunea transnistreană. Deși nu a fost implementat nici un program oficial cu privire la reforme orientate spre economia de piață, autoritățile regionale nu au suspendat măsurile de liberalizare ce se întreprindeau deja în Moldova până la separare. Mai mult decât atât, ei au încercat să introducă unele noi, să selecteze elementele economiei de piață, menținând multe aspecte ale sistemului economic sovietic. Plus la aceasta, în multe domenii liberalizarea de facto a avut loc în perioada inițială a haosului economic și lipsei controlului din partea autorităților regionale. Majoritatea preșurilor actualmente sunt în afara oricărui control și piața valutară e în creștere. Băncile comerciale operează activ și a început apariția firmelor private noi. Regimul comercial actual este mai liberal decât cel proclamat oficial, drept consecință a controlului vamal slab și a problemei nerezolvate ce ține de reglementarea relațiilor comerciale dintre cele două teritorii de pe malurile din vest și est. Măsurile sporadice de liberalizare nu au fost susținute de o stabilizare macroeconomică și reforme structurale, care au rezultat într-o criză economică de proporții. Timp de câțiva ani, politica monetară în regiunea transnistreană era caracterizată de o evoluție haotică și de lipsa unor mecanisme reale de control. Politicile bugetară și de credit au rămas în mare măsură instrumente ale politicianilor, care au făcut uz de ele fără a ține cont de consecințele economice. În Transnistria au fost făcute doar unele reforme structurale, dacă se mai poate vorbi de așa ceva. Autoritățile executive și legislative au eșuat în realizarea unui consens asupra problemelor principale ce țin de reforme, inclusiv și rolul proprietății private și funcțiile statului în economie. În rezultat, sectorul public domină asupra producției și distribuției, sectorul privat având un rol minor. Această stare de lucruri constituie un contrast mare vis-à-vis de restul Moldovei.

Începând cu anul 1995, autoritățile Transnistriei au întreprins eforturi mai concrete ca răspuns la situația economică deteriorândă. Au fost întreprinse măsuri contra aprofundării de mai departe a crizei monetare și financiare. A fost consolidat rolul BRT, concentrându-se eforturile în stabilirea controlului asupra situației monetare și creditare din regiune. A fost luată o atitudine mai dură în privința emiterii valutei noi. Rata refinanțării BRT a început a fi ajustată la inflație și a înlocuit ratele simbolice ale dobânzii fixate de către Sovietul Suprem al Transnistriei (sau Parlamentul regional, SST). BRT a început să intervină mai activ pe piața valutară. Au fost luate măsuri paralele în reducerea deficitului fiscal și în găsirea surselor nemonetare pentru finanțarea lui. Însă, politicile bugetare au continuat a fi contradictorii, deoarece persistau constrângerile bugetare, iar modelul sovietic al cheltuielilor publice a rămas în mare măsură neschimbat. Supravegherea băncilor comerciale a fost consolidată prin introducerea standardelor prudențiale și prin creșterea treptată a cerințelor față de capitalul statutar minimal. Au fost întreprinse unele

măsurile în redresarea procesului privatizării. SST a aprobat cadrul legislativ de bază vizând extinderea formelor nestatale de proprietate în regiune. Însă, incapacitatea legiuitorilor de a atinge un consens asupra mecanismelor de implementare a dus la eșecul aplicării majorității legilor în practică. Autoritățile au făcut eforturi vizibile în atragerea investitorilor străini în regiune. Au fost încurajate diverse forme de cooperare între întreprinderile transnistrene cu parteneri străini, domeniu în care s-au obținut unele rezultate modeste.

Măsurile interne vizând redresarea crizei au fost însoțite de un șir de măsuri parțiale orientate spre reintegrarea economică cu restul Moldovei. În anii 1995-97 au fost semnate câteva acorduri economice importante între Guvernul Moldovei și autoritățile transnistrene, care vizau eliminarea celor mai distorsionante inconsistențe în reglementarea economică dintre cele două teritorii. Acordurile date, care include, printre altele, măsurile de simplificare a relațiilor valutare și relațiilor comerciale, ar putea constitui o bază substanțială pentru reintegrarea economică, în cazul implementării integrale ale acestora. La mijlocul anului 1995 a fost semnat un acord cu privire la relațiile dintre sistemele monetare și creditare. În particular, se prevedea introducerea parțială în circuit a leului moldovenesc drept unitate monetară pentru tranzacțiile prin virament pe teritoriul Transnistriei. BNM a deschis după aceea o sucursală în Tiraspol, care operează ca centru de decontări în tranzacțiile dintre băncile comerciale din cele două teritorii. Însă, băncile comerciale din Transnistria preferă să dețină conturi de corespondență directe la băncile din Chișinău, și nivelul tranzacțiilor canalizate prin intermediul centrului dat rămâne nesemnificativ. La începutul a.1996 a fost semnat un acord vamal, care stipula ca autoritățile transnistrene să întreprindă un șir de măsuri importante în adaptarea regimului lor comercial și eliminarea majorității diferențelor dintre acesta și regimul comercial național. Deși ratele tarifare de import la produsele nealimentare, tutun și băuturi au fost ridicate la nivelul celor naționale, partea majoră a acordului vamal urmează a fi implementat. Acordurile date au fost urmate de semnarea în luna mai 1997 a unui memorandum cu privire la principiile rezolvării conflictului. Memorandumul prevede acordarea unui statut al Transnistriei cu un grad substanțial de autonomie economică în cadrul național unificat. Însă, programul realizării unei rezolvări finale rămâne incert.

Deși eforturile recente ale autorităților transnistrene de a stopa aprofundarea crizei și de a redresa legăturile economice cu BNM au dus la unele rezultate parțiale, măsurile întreprinse pentru stabilizarea economică nu au fost suficiente. Politica arbitrară de izolare, lipsa unor măsuri cuprinzătoare și eforturi de stabilizare macroeconomică, precum și nedorința de a implementa reforme structurale, au dus la dificultăți economice enorme în regiunea transnistreană. Măsurate prin prisma mai multor comparații, aceste dificultăți sunt considerabil mai mari decât cele cu care se confruntă restul țării. După o perioadă de deteriorare accelerată a condițiilor economice, care au atins apogeul în a.1995, în 1996-1997 s-a realizat o ameliorare relativă. Cu toate acestea, economia regiunii s-a scufundat într-o recesiune profundă, condițiile de trai scăzând brusc.

Situația monetară și financiară continuă să fie foarte instabilă. Regiunea continuă să sufere din cauza inflației înalte, deși creșterea prețurilor a conținut în anul 1997. Rata medie a inflației era mai jos de 4% în a.1997, comparativ cu peste 50% în a.1995. Paralel cu rata inflației, deprecierea rublei transnistrene (RT) a încetinit, dar încă nu a stopat, chiar și în urma intervenției active a BRT. Rubla locală a scăzut considerabil în martie 1998. Agenții economici locali de regulă substituie valuta locală pe valute străine. În anul 1995, când bugetul regional a ajuns la marginea colapsului, a urmat o anumită reabilitare a sistemului bugetar, dar situația bugetară generală rămâne a fi extrem de fragilă. Arieratele la plăți au devenit cronice. Cea mai mare și cea mai acută problemă financiară constituie suma enormă a datoriei externe către Rusia pentru resursele energetice, care constituie circa jumătate din datoria energetică a întregii țări. Aceste arierate au devenit, de fapt, un subsidiu masiv pentru economie și o îndatorare considerabilă pentru viitor.

11. Atât produsele industriale cât și cele agrare continuă să descrescă. În anul 1997, produsul industrial a constituit circa 70% sub nivelul anului 1990. Potrivit unor estimări aproximative, cota relativă a regiunii în produsul industrial total al Moldovei a scăzut cu 7%, din cauza unui declin mai mare, comparat cu teritoriul de pe malul de vest. Însă, la micro-nivel, situația s-a diferențiat. Paralel cu declinul continuu al producției majorității produselor industriale, sunt anumite excepții. Tendințele mai favorabile în producția unui număr de produse (de ex., metal laminat, ardezie, ciment) se asociază cu anumite politici manageriale mai eficiente la unele din întreprinderile principale. În general, firmele date au avut condiții mai bune la început, în ceea ce privește organizarea internă, managementul și calificarea în muncă, precum și competitivitatea. Ele au reușit să se ajusteze mai rapid atunci când economia de comandă a fost descompusă de facto. Producția agricolă tot a fost în descreștere, într-un ritm mai rapid decât în restul țării. Scăderea producției agrare a fost însoțită de un declin al roadei, comparativ cu cel din restul Moldovei. Acest fapt a dus la pierderea unui avantaj comparativ pentru multe produse agrare de importanță (cereale, floarea soarelui, legume), pe care îl avea în perioada sovietică.

Recesiunea care are loc în sectoarele producției de bază a generat un nivel înalt al șomajului, sub formă de șomaj forțat în sectorul public. Deși o parte considerabilă a șomerilor au reușit să găsească locuri de muncă alternative, rata șomajului actual constituie 7% ale forței de muncă.

Politicele economice neadecvate care au urmat după o criză economică de lungă durată în regiune, a dus la o scădere bruscă a standardelor de viață. În anii 1995-96, salariile medii erau cu aproximativ 20% sub media din restul țării. Pentru comparație, în momentul destrămării URSS, Transnistria era în condiții mai bune, în ceea ce privește nivelul salariilor, decât teritoriul din partea de vest a țării. Însă, în anul 1997, diferența în nivelul salariilor practic a dispărut. Acesta este probabil un fenomen temporar, dat fiind faptul, că este în primul rând o consecință a creșterii salariilor în baza unui decret al autorităților regionale. Într-adevăr, rubla transnistreană s-a devalorizat brusc în luna martie 1998, de la 650.000 RT până la 1.200.000 contra 1 dolar SUA, implicând o erodare considerabilă a salariilor reale. Veniturile casnice totale în mediu nu depășesc 35 dolari SUA pe cap de locuitor. Majoritatea populației urbane a Transnistriei este considerabil mai săracă decât minoritatea rurală și populația urbană de pe malul de vest. Doi factori majori care probabil au dus la evitarea căderii mai profunde a veniturilor casnice sunt: (a) politicile sociale populiste ale autorităților transnistrene conduse din contul finanțării economiei prin acumularea arieratelor externe, și (b) disponibilitatea resurselor alternative de venituri, inclusiv o parte mare a veniturilor câpătate din contul producției agrare de pe sectoarele auxiliare.

Este clar, că politicile duse de către autoritățile transnistrene de izolare și reformele neregulate, de rând faptul că mizează mult pe subsidiile externe, se asociază cu niște riscuri mari și sunt inadecvate pentru crearea condițiilor interne pentru stabilizare și creștere economică în regiune. Într-adevăr, în pofida tuturor dificultăților, economia regiunii a evitat colapsul până acum. Cei mai importanți 3 factori probabili, care stau la baza acestui fenomen, sunt următorii: (a) liberalizarea de facto a unor domenii, care în multe cazuri s-a petrecut spontan; (b) subsidiile externe masive în economie; precum și (c) reformele parțiale întreprinse de către autorități, impuși de pericolul unui colaps economic total. Primii din cei 2 factori nu sunt sub controlul autorităților regionale și ar putea avea influență destabilizatoare în viitor. Doar ultimul factor poate contribui realmente la stabilizare și creștere pe termen lung. Eforturile parțiale de reformare a unor elemente ale sistemului economic ar fi bine de dezvoltat într-un program de dezvoltare a relațiilor de piață. Pentru realizarea acestor viziuni, va trebui un efort și mai mare din partea autorităților transnistrene, în deosebi în domeniile stabilizării macroeconomice, privatizare, liberalizarea comerțului extern și reforma generală a cadrului legislativ, pentru a crea condiții pentru stabilitate, creștere și reintegrare economică. Majoritatea elementelor acestui program de reformare există deja în cadrul național, adoptat de către BNM. În practică, cadrul

dat ar putea fi extins pentru a include și Transnistria, paralel făcând ajustările necesare pentru a lua în considerație și caracteristicile specifice ale regiunii.

Foloasele economice ale reintegrării celor două părți ale țării sunt evidente. Moldova va putea realiza potențialul economic intern integral și să maximizeze competitivitatea externă doar printr-o reintegrare economică. Pentru regiunea transnistreană, reintegrarea economică ar grăbi reforma economică și ar asigura stabilirea relațiilor economice cu restul țării și lumea din exterior, fără de care economia ei minusculă nu va putea supraviețui și prospera pentru o perspectivă îndepărtată. Însă, reintegrarea economică nu poate avea loc de la sine. Prospectivele depind de rezolvarea politică definitivă a conflictului, care constituie o problemă majoră pentru Guvernul Moldovei și autoritățile transnistrene. Evident, mai sunt un șir de factori sociali, etnici și lingvistici care trebuie de luat în considerație. Dar sunt necesare voința și eforturi puternice din partea ambelor părți pentru a întoarce procesul de separare care în decursul ultimilor 5 ani a luat amploare.

CAPITOLUL 6. ANEXE

6.1 Indicatori selectivi ai țărilor în tranziție

Pentru Republica Moldova experiența altor țări în tranziție este extrem de importantă. Analiza comparativă ce urmează prezintă un tablou al Moldovei printre alte state în tranziție din Europa Centrală și de Est. Tabelul 6.1.3 evaluează nivelul de dezvoltare a țărilor în tranziție conform unei grupe de indicatori, în timp ce Tabelele 6.1.1 și 6.1.2 prezintă situația specifică a creșterii reale a PIB și a inflației în ultimii ani.

Tabelul 6.1.1 Grupul selectat de țări în tranziție; Creșterea reală a PIB; 1990-97

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
	modificari procentuale							
Albania	-10.0	-27.7	-7.2	9.6	9.4	8.9	9.1	-7.0
Bulgaria	-9.1	-11.7	-7.3	-2.4	1.8	2.1	-10.9	-7.4
Croatia	-6.9	-19.8	-11.1	-0.9	0.6	1.7	4.3	6.3
Cehia	-1.2	-11.5	-3.3	0.6	2.7	5.9	4.1	1.2
Ungaria	-3.5	-11.9	-3.1	-0.6	2.9	1.5	1.3	4.0
Moldova	-	-	-	-1.2	-30.9	-1.9	-8.0	1.3
Polonia	-11.6	-7.0	2.6	3.8	5.2	7.0	6.1	6.9
Romania	-5.6	-12.9	-8.7	1.5	3.9	7.1	3.9	-6.6
Slovacia	-2.5	-14.6	-6.5	-3.7	4.9	6.8	7.0	5.7
Slovenia	-4.7	-8.9	-5.5	2.8	5.3	4.1	3.1	3.7
Ukraina	-4.0	-8.7	-9.9	-14.2	-22.9	-12.2	-10.0	-3.2

Sursa: Pe baza datelor din *World Economic Outlook*, FMI și *Transition report*, EBRD; 1997

Tabelul 6.1.2 Inflația în Europa de Est

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
(indicele preturilor de consum, în procente la sfârșit de an)							
Albania	104	237	31	16	6	12.7	32.1
Bulgaria	339	79	64	122	33	123	1,089
Croatia	250	938	1,149	-3	4	3.5	3.6
Cehia	52	13	18	10	8	8.8	8.4
Ungaria	32	22	21	21	28	23.5	18.3
Moldova	-	424.3	393.6	76.1	21.7	15.1	11.2
Polonia	60	44	38	29	22	19.9	15
Romania	223	199	296	62	28	38.8	154.8
Slovacia	58	9	25	12	7	5.8	6.2
Slovenia	247	93	23	18	9	9.7	9.1
Ukraina	161	2,730	10,155	401	182	80.2	15.9

Sursa: Pe baza datelor din *World Economic Outlook*, FMI și *Transition report 1997*, EBRD

Tabelul 6.1.3 Evaluarea nivelului de dezvoltare a unor țări în tranziție la economia de piață

Țările	Populația, milioane; mijlocul anului 1995	Pondere sectorului privat în PIB, %, mijlocul anului 1997 (estimările BERD)	Întreprinderi			Piețele și comerțul			Instituii financiare	
			Privatizarea în masă	Privatizare pe scară mică	Dirijarea și restructurarea	Liberalizarea prețurilor	Comerțul și sistemul monetar internațional	Politica de concurență	Reforma bancară și liberalizarea ratei dobânzii	Piața hărților de valoare și instituiile financiare non-bancare
Albania	3.2	75	2	4	2	3	4	2	2	2-
Bulgaria	8.4	50	3	3	2+	3	4	2	3-	2
Croatia	4.8	55	3	4+	3-	3	4	2	3-	2+
Cehia	10.3	75	4	4+	3	3	4+	3	3	3
Ungaria	10.3	75	4	4+	3	3+	4+	3	4	3+
Moldova	4.4	45	3	3	2	3	4	2	2	2
Polonia	38.5	65	3+	4+	3	3	4+	3	3	3+
Romania	22.7	60	3-	3	2	3	4	2	3-	2
Slovenia	2	50	3+	4+	3-	3	4+	2	3	3
Ukraina	51.9	50	3-	3+	2	3	3	2	2	2

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

Sistemul de clasificare al indicatorilor utilizați pentru caracterizarea nivelului de dezvoltare al economiilor în tranziție este de la 1 (cele mai mici rezultate de progres) până la 4 (cele mai înalte rezultate – standardele țărilor industrial dezvoltate).

Datele referitor la ponderea sectorului privat în PIB sunt estimările efectuate de BERD în baza surselor oficiale și neoficiale. Valoarea adăugată obținută în sectorul privat include rezultatele activității companiilor private înregistrate și a celor neînregistrate. Prin “companii private” se subînțeleg întreprinderile, în care majoritatea acțiunilor aparțin individualilor sau agenților economici privați. Nivelul de aproximație reflectă accesul limitat la informație, în particular cea ce se referă la economia tenebră. Estimările BERD diferă în unele cazuri de datele oficiale, din cauza diferenței în utilizarea concepțiilor. Aceasta este caracteristic țărilor CSI, deoarece valoarea adăugată din “sectorul nestatal”, include rezultatele întreprinderilor colective, capitalul cărora a fost privatizat parțial.

În ultimii ani, majoritatea țărilor din Europa de Est au înregistrat în permanență o creștere a deficitului comercial și a contului curent.

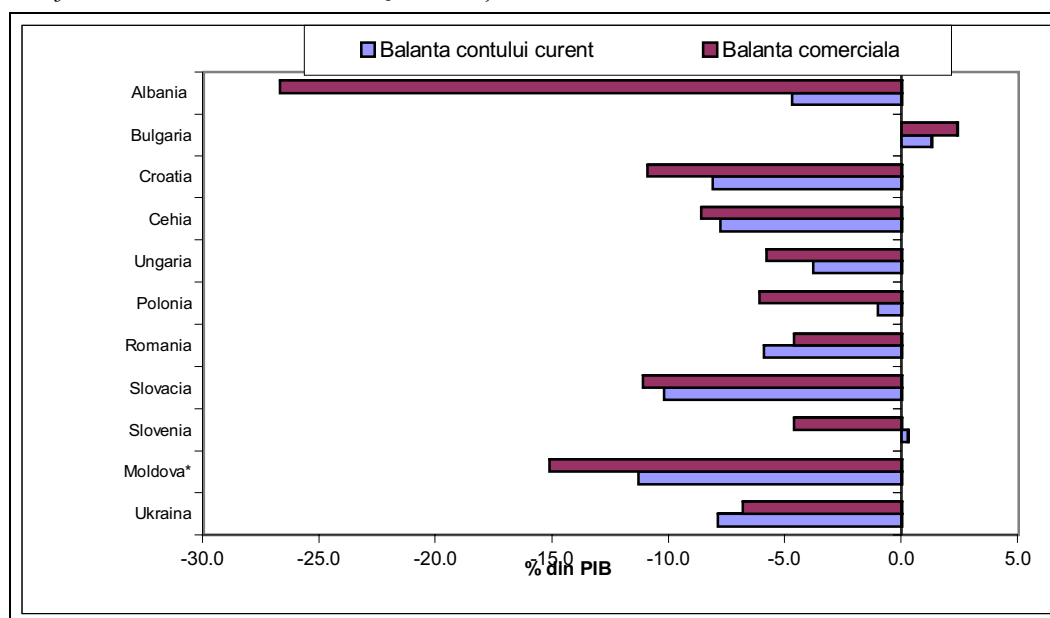
Tabelul 6.1.4 Contul curent și balanța comercială

	Balanta contului curent 1996	Balanta comerciala 1996	Balanta contului curent 1996	Balata comerciala 1996	Modificari in balata contului 1995-96	Modificari in balanta comerciala 1995-96
	(in milioane USD)		(in procente fata de PIB)		(Modificari a ponderii in PIB, in %)	
Albania	-123	-692	-4.7	-26.7	2.7	-7.1
Bulgaria	117	209	1.3	2.4	1.8	1.5
Croatia	-4,476	-5,972	-8.1	-10.9	-5.3	-3.4
Cehia	-288	-317	-7.8	-8.6	-1.7	-2.4
Ungaria	-1,700	-2,600	-3.8	-5.8	1.9	-0.4
Moldova*	-188 (-295)	-252 (-344)	-11.3 (-15.8)	-15.1 (-18.4)	-2.8 (-4.5)	-11.9 (-3.3)
Polonia	-1,352	-8,154	-1.0	-6.1	-5.7	-4.6
Romania	-2,336	-2,130	-5.9	-4.6	-1.0	-0.1
Slovacia	-1,941	-2,106	-10.2	-11.1	-8.0	-9.8
Slovenia	47	-853	0.3	-4.6	-1.7	-3.1
Ukraina	-1,184	-4,296	-7.9	-6.8	1.5	-3.5

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

* Datele pentru anul 1996 sunt actualizate de TEM. Datele din paranteze sunt pentru anul 1997.

Graficul 6.1.1 Contul curent și balanța comercială, % din PIB; 1996

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

În linii generale, fluxul investițiilor străine directe în regiune a continuat în ritmuri destul de rapide în ultimii ani. Este necesar de menționat faptul că privatizarea unor mari obiecte din Ungaria și Cehia (telecom), care au avut loc în decembrie 1995 a denaturat puțin comparațiile anuale. În 1996 Polonia a luat locul Ungariei ca țara ce a atras volumul cel mai mare de investiții străine directe. În ceea ce privește Moldova, volumul investițiilor străine directe este unul din cel mai redus din țările CSI.

Tabelul 6.1.5 Investițiile străine directe, 1994-96

	1994	1995	1996	Fluxul de ISD pe cap de locuitor 1996	Fluxul de ISD ca pondere în PIB 1996
	(în milioane USD)			(USD)	
Albania	53	70	90	28	3
Bulgaria	105	82	100	12	1
Croatia	98	81	349	73	2
Cehia	1,024	2,720	1,264	123	2
Ungaria	1,097	4,410	1,986	195	4
Moldova	18	64	24 (60)*	13 (17)*	2
Polonia	542	1,134	2,741	71	2
Romania	347	404	210	9	1
Slovacia	178	134	177	33	1
Slovenia	131	170	180	90	1
Ukraina	100	300	500	10	1

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

* Datele pentru anul 1996 sunt actualizate de TEM. Datele din paranteze sunt pentru anul 1997.

Comerțul extern

Tabelul 6.1.6 prezintă specializarea comerțului extern al țărilor în tranziție pe categoriile principale de produse. Este notabilă diferența dintre economiile bogate în resurse naturale, care se caracterizează printr-o pondere semnificativă în export a materiilor prime și a produselor petroliere. O pondere mare în export al utilajului tehnic și transport este înregistrată în țările cu un grad mai înalt al dezvoltării din Europa de Est așa ca: Cehia, Ungaria și Slovenia. Acest articol al exportului are cea mai redusă pondere în exportul țărilor CSI. Principalele articole în exportul republicii Moldova sunt produsele agricole, chimice.

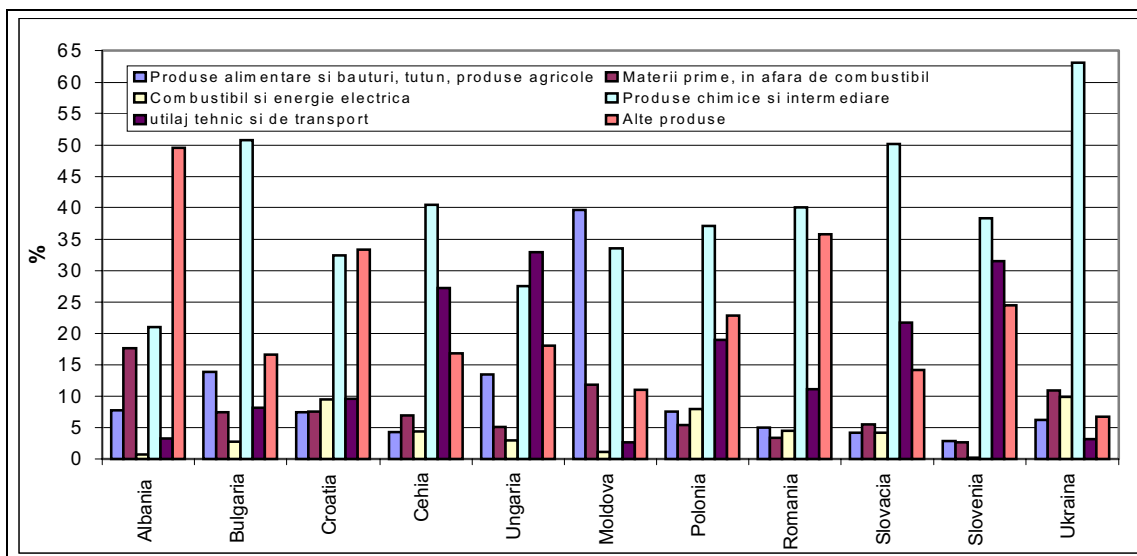
Structura importului este relativ uniformă în aceste țări. Majoritatea balanțelor comerciale ale țărilor în tranziție continuă să se caracterizeze prin importuri nete de produse alimentare și agricole. Articolele principale importate în regiune sunt produsele chimice, utilajul tehnic și transport.

Tabelul 6.1.6 Structura exportului, ponderea în total export, 1995

	Produse alimentare și bauturi, tutun, produse agricole	Materii prime, în afara combustibil	Combustibil și energie electrică	Produse chimice și intermediare	utilaj tehnic și de transport	Alte produse
Albania	7.8	17.7	0.7	21	3.3	49.5
Bulgaria	13.9	7.5	2.8	50.8	8.2	16.7
Croatia	7.5	7.6	9.5	32.5	9.6	33.3
Cehia	4.3	6.9	4.4	40.5	27.2	16.8
Ungaria	13.5	5.1	3	27.6	32.9	18
Moldova	39.7	11.8	1.1	33.6	2.6	11.1
Polonia	7.6	5.4	8	37.2	19	22.9
Romania	5	3.4	4.5	40.1	11.2	35.8
Slovacia	4.2	5.5	4.2	50.2	21.7	14.2
Slovenia	2.9	2.6	0.2	38.4	31.5	24.5
Ukraina	6.2	10.9	9.9	63.1	3.2	6.8

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

Graficul 6.1.2 Structura exportului, 1995

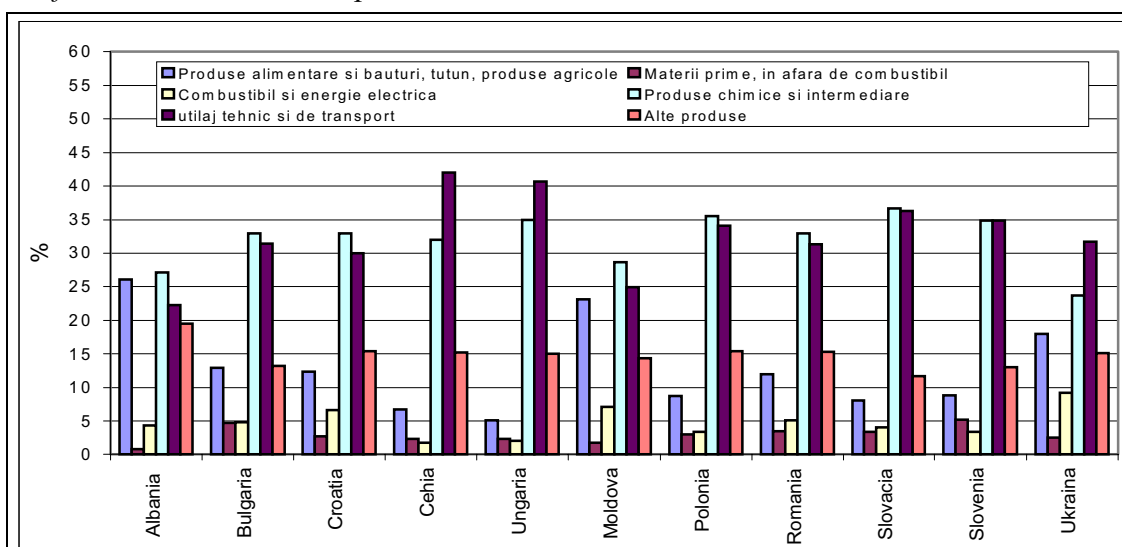
Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

Tabelul 6.1.7 Structura importului, ponderea în total import; 1995

	Produse alimentare si bauturi, tutun, produse agricole	Materii prime, in afara de combustibil	Combustibil si energie electrica	Produse chimice si intermediare	Utilaj tehnic si de transport	Alte produse
Albania	26.1	0.8	4.3	27.1	22.2	19.5
Bulgaria	12.9	4.7	4.8	33	31.4	13.2
Croatia	12.4	2.7	6.6	32.9	29.9	15.4
Cehia	6.7	2.4	1.8	31.9	42	15.2
Ungaria	5.1	2.3	2.1	34.9	40.6	15
Moldova	23.1	1.8	7.1	28.7	24.9	14.3
Polonia	8.7	3	3.3	35.5	34.1	15.4
Romania	11.9	3.5	5.1	33	31.3	15.3
Slovacia	8	3.4	4.1	36.6	36.3	11.6
Slovenia	8.8	5.2	3.4	34.8	34.8	13
Ukraina	17.9	2.5	9.2	23.6	31.7	15.1

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

Graficul 6.1.3 Structura importului, 1995

Sursa: Pe baza datelor BERD, *Transition report 1997*

6.2 Țările vecine: România și Ucraina

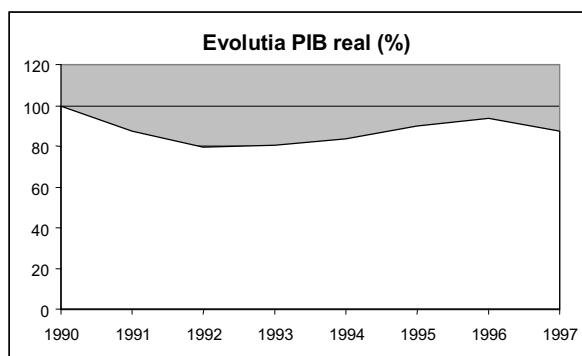
România: evoluția social-economică în anii 1997-1998³

România – una din țările economiei în tranziție se află pe locul al douăzeci și nouălea printre țările europene conform clasificării după indicele libertății economice⁴.

Indicele libertății economice, 1997

	Comert	Sistemul fiscal	Intervenția statului	Politica monetară	Investiții străine	Politica bancară	Salarii / preturi	Drepturi de proprietate	Regle - neagra	Piața
Estonia	1	3.5	2	4	1	2	2	2	2	2
Republica Ceha	2	4	2	2	2	1	2	2	2	3
Latvia	2	2.5	3	5	2	2	2	3	3	4
Grecia	2	4	3	3	2	4	3	2	3	3
Ungaria	4	4	3	4	2	2	2	2	3	3
Polonia	2	3.5	3	5	2	3	3	2	3	3
Lituania	1	3	3	5	2	3	3	3	3	4
Republica Slovacă	3	4.5	3	2	3	3	3	3	3	3
Slovenia	4	4	3	5	2	2	3	2	3	3
România	2	5	3	5	2	3	2	4	4	3
Moldova	3	3.5	3	5	3	3	3	3	3	4
Armenia	2	3.5	3	5	4	3	3	3	4	4
Rusia	4	3.5	3	5	3	2	3	3	4	4
Bulgaria	4	4.5	3	5	3	3	3	3	4	4
Georgia	3	2.5	2	5	3	4	4	4	4	5
Ucraina	4	4	3	5	3	4	3	4	4	4
Belarusi	4	4.5	3	5	4	3	4	4	4	5
Azerbaidjan	5	4	5	5	4	4	5	4	4	4

Procesul de tranziție a României la economia de piață își are specificul său și se petrece într-un declin economic relativ mic. Astfel, conform Comisiei Naționale pentru Statistică, în 1997 PIB al României a atins 249750.2 miliarde lei (33.5 miliarde dolari SUA), reprezentând 87.14 % din nivelul anului 1990 și marcând o diminuare în termeni reali cu 6.6 % în comparație cu anul 1996. *Producția industriei și serviciile*, contribuind cu aproape 70% la formarea PIB, au diminuat în comparație cu anul 1996, respectiv, cu 5 și 11.2% (în I trimestru 1998 – cu circa 10 % în comparație cu perioada respectivă a 1997). Situația în *agricultură* a fost caracterizată de două tendințe: creșterea producției fitotehnice cu 10% și diminuarea producției animaliere cu 7.1%. Valoarea lucrărilor de *construcție* în anul 1997 a diminuat în termeni reali cu 22% (5.8 % în I trimestru 1998).

Acest declin a cauzat reducerea cererii interne cu 8.5% comparativ cu anul precedent și scăderea consumului final cu 6.4%. Activitatea întreprinderilor din sectorul de *comerț cu amănuntul*, în cursul anului 1997, s-a derulat sub influența directă a comportamentului de consum și economisire al populației, determinat, pe de o parte, de evoluția puterii de cumpărare a veniturilor bănești și pe de altă parte, de atractivitatea dobânzilor pentru depozitele bancare. Cifra de afaceri, pe ansamblu a sectorului, a scăzut cu 28% față de 1996. Circa 70% din

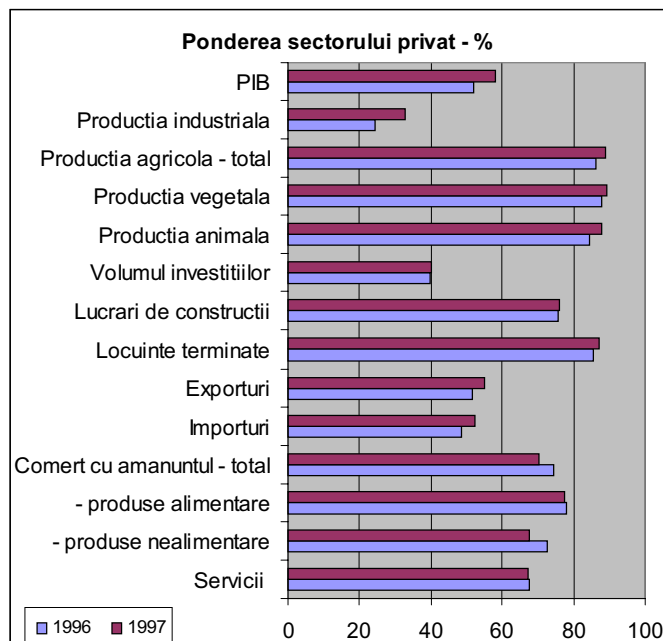
³ Surse: Ministerul Industriei și Comerțului, *Evoluția economico-socială a României în 1997*; Camera de Comerț și Industrie a României; Obiectivele economico-sociale ale Programelor Guvernului Radu Vasile până în anul 2000.

⁴ 1998 Index of Economic Freedom. Raportul anual al Heritage Foundation (SUA)

comerțul cu amănuntul total aparține sectorului privat. Drept consecință a acestor fenomene s-a lărgit procesul de stocare în economie. Către sfârșitul anului 1997 *stocurile de producție finită* la producătorii industriali alcătuiau 58.5% din producția lunii decembrie. Serviciile comerciale prestate populației au diminuat în termeni reali cu 19%, cota sectorului privat în servicii total constituind 67.1%.

Activitatea economică externă.

Exportul de mărfuri realizat în anul 1997 a însumat 8 428.9 milioane dolari SUA (cu 4.3% mai mare decât în anul 1996), ceea ce corespunde unei medii lunare de circa 702.4 milioane dolari față de 673.7 în 1996. Exportul derulat prin operatorii economici privați cu activitate de comerț exterior în anul 1997 a alcătuit 54.8% din exportul total și a crescut cu 11.2% față de anul 1996 (și a diminuat cu 1.2 % în I trimestru 1998). În structura geografică a exporturilor 56.8% le aparțin Uniunii

Europene. Importul de mărfuri realizat în anul 1997 a însumat 11275.4 milioane dolari, cu 1.4% mai mic decât în anul 1996 (în I trimestru 1998 a crescut cu 8.3%). Importurile derulate prin operatorii economici privați cu activitate de comerț exterior, au fost de 5520.7 milioane dolari, respectiv 48.3% din totalul realizărilor în anul 1996. Din importul total 52.1% îi aparține Uniunii Europene.

	EXPORT -FOB (mil.\$)		IMPORT - CIF (mil.\$)	
	1996	1997	1996	1997
Produse agroalimentare	706.9	594.8	869.9	694.4
Produse minerale	692.1	637.9	2688.7	2408.4
Produse ale ind.chimice	881.7	745.4	1433.9	1383.8
Texile, confecții, piele- incaltaminte	2291.6	2551.3	1730.1	1998.2
Ind. lemnului, hartiei	838.6	848.3	383.8	360.2
Materie de construcții, sticlărie	150.3	151.4	144.5	142.9
Metale și articole	1268.7	1556.4	715.3	669.9
Construcții de mașini, electronica	1136.3	1209.6	3160.1	3234.1
Total	8084.5	8428.9	11435.3	11275.4

Republica Moldova se plasează pe locul 21 după volumul total al schimburilor comerciale ale României, locul 15 la export și 30 la import. Volumul schimburilor a crescut în 1997 cu 5.9%, din care +27.8% - export și -21.8 - import.

În ritmuri rapide se desfășoară procesul de *privatizare a fondului proprietății de stat*. Gradul de privatizare (după criteriul capital social) a atins în 1997 100% în confecții-textile, 90% - ambalaje alimentare, 89% - prelucrare mase plastice, 86% - materiale de construcții, 80% - ciment, 80% - baze de aprovizionare tehnico-materială. Dinamica privatizării în industrie și agricultură, domenii, considerate dificile pentru privatizare, a fost superioară dinamicii privatizărilor în turism și comerț, ramuri cu atractivitate mai mare pentru investitorii privați. Această schimbare de orientare marchează trecerea capitalului privat în sectoarele productive, care au o profitabilitate mai durabilă în timp.

Investițiile realizate în economie în anul 1997 au însumat 38364.9 miliarde lei (5 miliarde dolari SUA), fiind în scădere în termeni reali cu 19% comparativ cu 1996 (în I trimestru 1998 - cu 2.1%). Investițiile din sectorul privat au totalizat 15410.5 miliarde lei. Mai mult de jumătate din volumul total al investițiilor s-a concentrat în câteva activități - tranzacții imobiliare (11.9%), agricultură (11.2%), extracția petrolului și gazelor naturale (9.6%), industria alimentară și a

băuturilor (8.5%, producția, transportul și distribuția de energie electrică și termică, gaze și apă caldă (96.4%), poștă și telecomunicații (6.3%). Scăderea investițiilor s-a datorat, pe de o parte, deteriorării rezultatelor financiare ale agenților economici și, pe de altă parte, politicii monetare restrictive. Numai 7.5% din investiții au fost finanțate prin credite, sursele proprii și cele nebankare (fondurile populației, fonduri extrabugetare sau alocate de fondul de proprietate a statului, capital străin) continuând să fie preponderente.

O situație mai favorabilă în comparație cu Republica Moldova s-a creat în domeniul *execuției bugetului de stat*, veniturile căruia alcătuind 43863.6, iar cheltuielile – 52933.7 miliarde lei, deficitul constituind 3.6% din PIB.

Datoria externă în 1997 a atins cota de 24% din PIB (pentru comparație, în Republica Moldova – 64%).

Politica monetară. Relaxarea controlului asupra rezervelor bancare și accentuarea dinamicii numerarului în circulație, alimentate de factori sezonieri și de măsuri luate în sfera veniturilor, conform opiniei

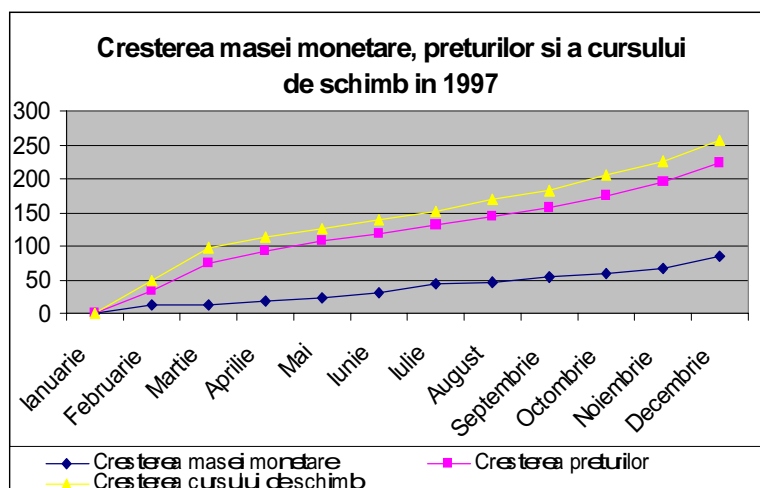
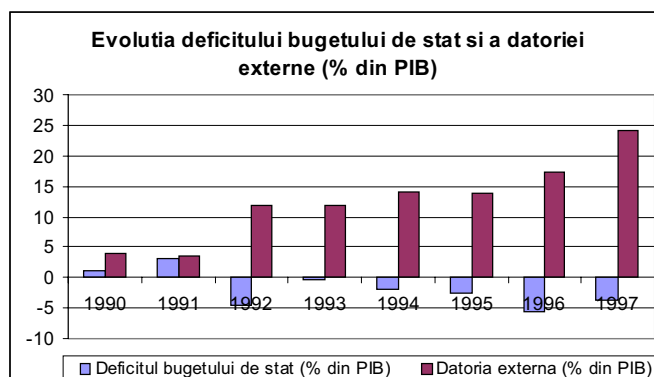
oficiale, au constituit principalii determinanți ai creșterii indicatorilor monetari în semestrul al doilea al anului 1997. În decursul întregului an masa monetară (agregatul M2) a crescut cu peste 60%, banii în numerar – cu 75%. Aceasta și-a avut răsrângere asupra *cursului nominal de schimb* (de la 4 mii lei pe dolar american la începutul anului până la 8 - la sfârșitul lui și 8.2 la sfârșitul trimestrului I, 1998) și inflației (rata inflației în 1997 constituind 151.4%, ceea ce corespunde unei medii lunare de 8%, față de 3.8% în anul precedent). *Prețurile de consum* la mărfuri alimentare în 1997 au crescut de 1.46 ori, la mărfuri nealimentare – 1.42 ori și la servicii – de 2 ori. Rata medie a dobânzii practicate de Banca Națională a României la finele anului 1997 a constituit 52.6% la credite și 15% la depozite.

Numărul celor antrenați a diminuat în 1997 cu 509 mii persoane, *rata șomajului* crescând de la 6.6% în 1996 până la 8.8% în 1997 (9.3 % în trimestrul I, 1998). În decembrie 1997 *salariul mediu* nominal a alcătuit 1265671 lei (170 dolari SUA) și a alcătuit 39.2% din veniturile totale medii lunare pe o gospodărie. Capacitatea lui de cumpărare a diminuat până la 86.3% din nivelul lunii decembrie 1996 și 64.4% din nivelul anului 1990.

Proгноza pentru anul 1998: se preconizează diminuarea ratei inflației până la nivelul de 37%. Veniturile bugetului public vor constitui 29.5% din PIB, cheltuielile – 33.5% din PIB și deficitul bugetului de stat – 3.6%. Acest nivel al cheltuielilor bugetului public național se prevede pentru înfăptuirea schimbărilor radicale în politica alocărilor bugetului, printre care relansarea cheltuielilor materiale și capitale, utilizarea mijloacelor obținute de la privatizare pentru programe de dezvoltare, pentru proiecte concrete, astfel ca promovarea exportului, dezvoltarea businessului mic și mediu, dezvoltare regională.

Printre *obiectivele economico-sociale ale Programului Guvernului* se plasează:

- definirea mecanismelor care instituie rolul statului în alocarea resurselor în cazuri de eșec al pieței, crearea sistemului integrat de piețe;

- accelerarea ajustării structurale a economiei;
- atingerea și consolidarea stabilității macroeconomice în vederea creării condițiilor pentru dezvoltarea economică durabilă;
- recuperarea întârzierilor în domeniul transformărilor economico-sociale necesare pregătirii pentru aderarea la Uniunea Europeană;
- dezvoltarea regională și locală și creșterea coeziunii sociale;
- atenuarea consecințelor defavorabile în plan social ale reformelor economice;
- relansarea dialogului social, a celui interetnic și interconfesional, la nivel central și local, precum și sprijinirea structurii societății civile și participării cetățeanului și a comunităților la conducerea și controlul afacerilor publice;
- îmbunătățirea imaginii externe a României, creșterea atractivității economiei pentru capitalul internațional și reluarea dialogului eficient cu instituțiile financiare internaționale, prin creșterea capacității administrative publice de a elabora și implementa politici coerente în toate domeniile.

Ucraina: la răscruce de drumuri⁵

Cu 5 ani în urma Europei Centrale

UCRAINA se află într-o situație economică dificilă. În 1997 creșterea economică așteptată nu a avut loc. Începând din 1991, economia a înregistrat o scădere dramatică, ritmul de creștere economică fiind cu 55% mai mic în 1997 față de 1991.

Țara se găsește la *răscruce de drumuri*: fie alege o dezvoltare proprie solidă și devine competitivă, fie continuă să opereze într-un cadru legislativ ambiguu și să primească ajutoare din exterior, care nu vor mai continua mult timp.

Ucraina a rămas, conform analiștilor occidentali, *cu 5 ani în urmă* față de statele din Europa Centrală și cu 2 ani în urmă față de Rusia în ceea ce privește reforma economică.

Dacă se vor pune în aplicare reformele structurală și legislativă, Ucraina ar putea înregistra un ritm de creștere economică de 1,5% în 1998 și chiar de 2% în 1999. Este nevoie de capital și de un bun management.

Privatizare sovăielnică

Până în 1997, *procesul de privatizare a fost sovăielnic*. Procesul de privatizare în masă lansat în 1992 și relansat în 1995 a folosit cupoane (vouchere). Jumătate din întreprinderile de stat, inclusiv cele mici și mijlocii, au fost privatizate.

Dar aceste întreprinderi duc *lipsă de capital și de management adecvat*. Marile companii sunt încă proprietate de stat și necesită aceeași rețetă de injectare de capital și management.

Ucraina *nu are un cadru legislativ care să atragă investitorii străini*. Aceștia sunt contrariați de deciziile autorităților de la Kiev. Este cazul concernului american de telecomunicații Motorola, care a fost împiedicat să se extindă în Ucraina.

Rezultatul procesului de privatizare sovăielnic al Ucrainei arată că această țară a obținut *mai puțin de o treime din veniturile planificate din procesul de privatizare* ce urmau să intre în bugetul de stat. Se planficaseră venituri de 500 milioane dolari și s-au obținut circa 150 milioane dolari.

Vânzările directe de întreprinderi vor totaliza anul acesta circa 1 miliard de dolari, adică circa jumătate din totalul investițiilor străine directe în Ucraina.

⁵ M. Bratu. Ucraina la răscruce de drumuri. Tribuna Economică, 1998, nr. 26

Investitorii străini ezită

CEL mai mare investitor străin în Ucraina este concernul sud coreean Daewoo care a semnat un contract de întreprindere mixtă în valoare de 1,3 miliarde dolari cu cel mai mare producător ucrainean de autoturisme Avtozaz. De asemenea gigantul anglo-olandez Shell a investit peste 1 miliard de dolari în transportul prin conducte pe teritoriul Ucrainei al petrolului și gazelor naturale provenind din Rusia.

Ucraina ar putea deveni atractivă pentru investitorii străini. Cu o piață de 50 de milioane de locuitori și cu posibilități de investiții în sectoarele energetic, chimic, al transportului aerian și al telecomunicațiilor, Ucraina ar putea obține aproape 10 miliarde de dolari din investiții străine directe, conform analiștilor occidentali.

Cele mai mari neajunsuri cu care se confruntă economia ucraineană sunt rămânerea în urmă a procesului de reformă, cadrul legislativ ambiguu și sistemul de impozitare sever.

Impozitele și taxele ar trebui scăzute, iar cheltuielile, guvernamentale ar trebui reduse drastic. Au fost făcuți câțiva pași în această direcție prin legea impozitului pe profit și a introducerii TVA-ului. Dar acesta este începutul și doar începutul.

Sectorul financiar bancar este fragil. Piața de capital este absolut necesară și trebuie sprijinită. Pentru acestea, ca și pentru creșterea economică, în general este nevoie de foarte mulți bani. Acești bani pot proveni din investițiile străine de capital. Aceasta este șansa Ucrainei.

Ucraina trebuie să devină dintr-o piață potențială mare și dintr-o economie potențială remarcabilă într-una existentă.

Potențial economic nevalorificat

REALITATEA arată că potențialul de piață al Ucrainei este atât de mare, încât în termeni comerciali se poate spune să poate face legea în această parte a Europei.

Exporturile către Europa de Vest reprezintă aproape 16% din totalul exporturilor ucrainene.

Producătorul de autoturisme Avtozaz are în vedere să exporte circa 250.000 de bucăți anual, în special în Rusia.

Ucraina păstrează legături economice strânse cu *Rusia*, riscând să piardă unele piețe vestice.

Oricum nu-și poate permite nici să piardă *piețele vestice*, având nevoie urgentă de capital și trebuie să păstreze legăturile economice și cu Rusia fiind dependentă de resursele naturale din această țară.

Ucraina are nevoie de câștigarea încrederii investitorilor occidentali și a creditorilor, atât din Clubul de la Londra, cât și din Clubul de la Paris.